

Eindevaluatie

“Met Preventie naar Duurzaam Ondernemen”

Hoofdrapport

**Eindversie
Datum: 4 juli 2006
SenterNovem**

Inhoudsopgave

0. MANAGEMENTSAMENVATTING	5
1. Inleiding en doelstelling	5
2. Programma-aanpak	6
2.1 Beleidsdoelstellingen	6
2.2 Regulerende doelstellingen	7
2.3 Stimulerende doelstellingen	7
3. Conclusies en lessen	9
3.1 Conclusies	9
3.2 Lessen	9
1. INLEIDING	11
1.1 Achtergrond en drijfveren	11
1.2 Betrokken partijen en organisatiestructuur	11
1.3 Programma opzet	12
1.4 Opzet Evaluatie	13
1.5 Leeswijzer	13
2. DOELSTELLINGEN PREDO EN AANPAK EVALUATIE	15
2.1 Inleiding	15
2.3 Probleemstelling en aanpak evaluatieonderzoek	16
3. TERUGBLIK	19
3.1 Betrokkenheid van de organisaties	19
3.2 Programma-monitoring	20
3.3 Inhoudelijke terugblik (algemeen)	20
3.4 Inhoudelijke terugblik (per doelstelling)	24
3.4.1 Wijze van gegevensweergave	24
3.4.2 Beleidsdoelstellingen	24
3.4.3 Regulerende doelstellingen	25
3.4.4 Stimulerende doelstellingen	27
3.5 Proeftuinprojecten	29
3.6 Organisatie	30
3.7 Communicatie	30
3.8 Bestuurlijk draagvlak	31
4. CONCLUSIES EN LESSEN	33
4.1 Conclusies	33
4.2 Lessen	34
BIJLAGEN	
Bijlage 1	35
Doelbereiking per PreDO-subdoelstelling	35
Bijlage 2	45
Alle proeftuinprojecten op een rij	45

0. MANAGEMENTSAMENVATTING

1. Inleiding en doelstelling

Medio jaren '90 werd geconstateerd dat het onderwerp "preventie" op het gebied van energie, waterverbruik, afval en transport bij het verlenen van vergunningen en het handhaven van algemene regels, ondanks de inspanningen die op dit terrein werden geleverd, in de praktijk te weinig op structurele wijze plaats vond. Ook bij overheidsorganisaties zélf waren preventie en in het verlengde daarvan duurzaam ondernemen geen onderwerpen waar blijvend aandacht aan werd gegeven. In vervolg op de "Uitvoeringsstrategie Preventie 1996-2000" is er met het Programma "Met preventie naar Duurzaam ondernemen, een programma voor en door overheden, 2001-2005" (verder in dit rapport afgekort als PreDO) een meer integrale aanpak tot stand gekomen.

De hoofddoelstelling van PreDO luidde: Het verminderen van de milieubelasting door bedrijfsmatige activiteiten, waarmee een bijdrage wordt geleverd aan de ontkoppeling van milieudruk en economische groei. Het programma richt zich op het versterken en afstemmen van de taken die verschillende overheidsinstanties hebben bij het verminderen van milieubelasting door bedrijven.

In het programma participeerden, naast de oorspronkelijke initiatiefnemers (Ministerie van VROM en IPO), het Ministerie van EZ, de VNG en de UvW¹ in het programma. SenterNovem, inclusief InfoMil, ondersteunde de overheden in de uitvoering van het programma. Het Ministerie van VROM heeft gedurende de looptijd in totaal ongeveer EUR 20 mln. (afkomstig van de zogenoemde "milieudrukgeden") in PreDO geïnvesteerd, waarvan ±EUR 13,8 mln. aan subsidiegelden ten behoeve van subsidieregeling Stimulering Aanpak Milieudrukvermindering op het gebied van de verruimde reikwijdte (SAM-VR) en ± EUR 6 mln. aan onderzoek en de ontwikkeling van instrumenten. Aanvullend hierop heeft ook IPO een totaalbedrag van EUR 334.000,- ter beschikking gesteld. Daarnaast is er vanuit diverse provincies en gemeenten ook een aanzienlijke inspanning in menskracht geleverd.

Evaluatie

Het evaluatieonderzoek van PreDO kan in VBTB²-termen worden gedefinieerd als een ex post effectiviteitsonderzoek. De bevindingen zijn verkregen middels een onderzoek van bureau CE voor wat betreft het regulerende spoor en bij 12 provincies voor het stimulerende spoor. Daarnaast is gebruik gemaakt van de resultaten van de tussenevaluatie PreDO en nulmeting duurzaam inkopen, beide uitgevoerd in 2004.

Bij de evaluatie van de PreDO-doelstelling dient verder het volgende in acht te worden genomen:

1. Vele externe factoren zijn van invloed geweest op het behalen van resultaten binnen PreDO. Hierdoor is het niet altijd goed mogelijk aan te geven in hoeverre de bereikte resultaten geheel of gedeeltelijk aan PreDO zijn toe te schrijven. De subsidieregeling

¹ De UvW heeft zich medio 2003 wegens veranderende prioriteitenstelling uit het Programma teruggetrokken. Op projectniveau is er echter wel aanzienlijk geparticipeerd door individuele waterschappen.

² VBTB: Van beleidsvoorbereiding tot beleidsverantwoording

- SAM-VR, tezamen met de activiteiten van InfoMil, heeft wel aantoonbaar geleid tot belangrijke verbetering van de toepassing van de verruimde reikwijdte door gemeenten;
2. Succesvolle invoering van een veranderingsproces op het gebied van preventie en maatschappelijk verantwoord ondernemen is een zaak van de zeer lange termijn, het effect van het 5-jaar durende PreDO moet dan ook in dit licht worden gezien;
 3. De mate van doelbereiking is voornamelijk gemeten door na te gaan in hoeverre de subdoelstellingen, die destijds zijn geformuleerd, zijn bereikt. Het is vooralsnog niet mogelijk om het programma te evalueren in termen van verminderde milieubelasting;
 4. De oorspronkelijke insteek van het programma (preventie) was vooral gericht op milieu. In de loop van het traject zijn ook de sociale aspecten (zoals opgenomen in maatschappelijk ondernemen) meer en meer aan de orde gekomen.

2. Programma-aanpak

Om de hoofddoelstelling te kunnen realiseren werd er binnen PreDO gewerkt via een beleidsspoor (B), een regulerend spoor (R) en een stimulerend spoor (S). Deze zijn verder uitgewerkt in een groot aantal subdoelstellingen en –activiteiten.³

2.1 Beleidsdoelstellingen

Gemeenten en provincies

De beleidsdoelstellingen betekenen voor gemeenten en provincies dat preventie opgenomen moet worden in beleids- en uitvoeringsplannen en dat op dit aspect zowel horizontale als verticale afstemming plaats moet vinden. Bij gemeenten heeft het accent vooral gelegen op de R-doelen: het overgrote deel van de gemeenten besteedt aandacht aan de PreDO-doelstellingen op het gebied van verruimde reikwijdte middels een beleidsplan of (vaker) een uitvoerings- gecombineerd met een handhavingsplan. De S-doelen zijn in veel mindere mate opgenomen in het beleid. De concrete vertaalslag naar de uitvoering van dit beleid is op gang gekomen maar verdient de komende tijd nog de nodige aandacht.

Alle provincies hebben aandacht besteed aan de regulerende en stimulerende PreDO-doelstellingen in een milieubeleidsplan; 85% heeft dit nog nader uitgewerkt in een uitvoeringsplan. Horizontale en verticale afstemming is in de praktijk nog maar beperkt tot stand gekomen.

VROM-Inspectie

De beleidsdoelstelling voor de VROM-inspectie in het kader van PreDO is het specifiek aandacht schenken aan het aspect preventie in vergunningen en AMvB's en, waar relevant, ook bij onderzoeken per branche. Deze doelstelling is gedeeltelijk bereikt: het onderwerp wordt sinds begin 2005 meegenomen bij de 2^e lijnsbezoeken aan gemeenten. De hierbij geconstateerde resultaten zijn bemoedigend: de meeste gemeenten blijken het onderwerp te hebben opgepakt.

³ Van enkele van de oorspronkelijke doelstellingen in de loop van het programma is gebleken dat deze beter via andere programma's dan PreDO konden worden gerealiseerd. Deze onderdelen (S6: Duurzaam ondernemen in het onderwijs en S8: Duurzaam consumeren) zijn binnen PreDO komen te vervallen en maken verder geen deel uit van deze evaluatie. De betreffende onderwerpen zijn overgedragen aan en opgepakt door andere programma's en/of organisaties.

2.2 Regulerende doelstellingen

Gemeenten

Voor gemeenten waren er regulerende doelstellingen geformuleerd voor het implementeren van Verruimde reikwijdte (VR) bij zowel de Wm-vergunningen (R1) als bij de AMvB's (R2). Ten opzichte van de start van PreDO is geconstateerd dat gemeenten op het gebied van de VR een aanzienlijke inzet hebben gepleegd en een grote vooruitgang hebben geboekt, ook al zijn preventiemaatregelen nog niet in alle in aanmerking komende Wm-vergunningen opgenomen. Gesteld kan worden dat de VR-aspecten in 80-90% van de onderzochte gemeenten is geborgd in het totale vergunningverlening- en handhavingstraject. Naast energiebesparing, waar al langer aandacht aan werd besteed, wordt er nu ook meer aandacht besteed aan zaken als afvalpreventie, afvalscheiding en waterbesparing. De aandacht voor mobiliteit (in 40% van de gevallen) blijft hierbij nog achter. Ook binnen de handhaving komt langzamerhand meer aandacht voor verruimde reikwijdte.

De Subsidieregeling SAM-VR heeft een belangrijke rol gespeeld bij het vergroten van de aandacht voor VR-aspecten bij gemeenten. In totaal zijn meer dan 350 gemeenten betrokken of betrokken geweest in ca. 230 SAM-VR-projecten. Zonder de SAM-VR-regeling waren gemeenten lang niet zo ver gekomen. Ruim 60% van de gemeenten geeft aan dat zonder PreDO en SAM de aandacht voor VR ook wel zou zijn toegenomen, maar veelal wel in een veel trager tempo.

Tekenend voor de toegenomen aandacht voor preventie is de grote belangstelling (ongeveer 500 deelnemers) voor het kennistraject (opleiding op het gebied van verruimde reikwijdte) dat is georganiseerd door InfoMil. Ook de door InfoMil ontwikkelde handleidingen op het gebied van verruimde reikwijdte zijn in de praktijk een veelgebruikt middel gebleken.

Provincies

Voor provincies hadden de regulerende doelstellingen uitsluitend betrekking op de Wm-vergunningen. De overgrote meerderheid van de provincies heeft inmiddels VR-aspecten opgenomen in de standaard procedures rondom vergunningverlening en handhaving. De VR wordt meegenomen in de reguliere praktijk. Naast de aandacht voor energie en afval is de aandacht voor waterbesparing en mobiliteit toegenomen, al blijkt met name voor mobiliteit de concrete invulling nog steeds erg lastig te zijn. Ten aanzien van de handhaving kan pas over enkele jaren een uitspraak worden gedaan over de vraag of in de handhavingpraktijk ook daadwerkelijk en substantieel op VR aspecten wordt gecontroleerd. De SAM-VR regeling was overigens niet voor provincies beschikbaar.

Overall wordt geconcludeerd dat eind 2005 de reguleringsdoelstelling nog niet is gerealiseerd, maar dat er een goede basis ligt dit in de komende jaren te gaan doen. Blijvende aandacht en inspanning van de gemeenten en provincies zijn nodig om de VR blijvend te integreren in de vergunningen- en handhavingprocessen.

2.3 Stimulerende doelstellingen

Provincies

De doelstelling 'Aandacht voor product- en ketenaspecten' (S2) is door ongeveer de helft van de provincies opgepakt door het inventariseren van ketens met mogelijkheden. In totaal zijn hieruit ongeveer 15 ketenprojecten voortgekomen. Bij circa een derde van deze projecten zijn optimalisatie mogelijkheden in de keten ontdekt. In een enkel geval zijn deze ook

geïmplementeerd bij enkele bedrijven. In beperkte mate heeft uitstraling of opschaling plaatsgevonden.

De activiteiten in het stimuleringspoot 'Monitoren met efficiency-indicatoren bij branches' (S3) hebben zich in de beginperiode gericht op het inventariseren van geschikte monitoring instrumenten. De inventarisatie die is gehouden is ter beschikking gesteld van de andere overheden. Enkele provincies zijn concreet met monitoring – met ondermeer de milieubarometer - aan de slag gegaan, hetzij bij bepaalde branches of bij de eigen organisatie.

In het stimuleringspoot 'Duurzaam ondernemen' (S4) hebben vrijwel alle provincies in de beginfase van PreDO activiteiten opgestart om duurzaam ondernemen bij bedrijven te simuleren. Structurele inbedding van aandacht voor duurzaam ondernemen is wisselend per provincie, met name als gevolg van draagvlak op management - en bestuurlijk niveau. In sommige provincies is op enig moment besloten de activiteiten geen prioriteit meer te geven of sterk te focussen op een beperkte doelgroep. Andere provincies hebben in de laatste periode van PreDO nog flink getrokken aan het bereiken van bedrijven. Op deze manier hebben in totaal honderden bedrijven via de inspanningen van de provincies kennis gemaakt met duurzaam ondernemen of zijn begeleid in het zetten van de eerste stappen. Over de mate waarin bedrijven werkelijk stappen hebben gezet of gaan zetten, is over het algemeen weinig bekend.

De provincies waar de MVO(P4⁴)-scan is uitgevoerd, zijn over het algemeen positief over dit instrument, omdat het duurzaamheid in een breder perspectief bij management en bestuur onder de aandacht brengt. De proeftuinen zijn als zeer positief ervaren, omdat hierin het PreDO-programma een concrete slag kreeg, met name richting bedrijven.

Stimuleringspoot S5 bestond uit bedrijfsinterne milieuzorg en duurzaam inkopen. Bedrijfsinterne milieuzorg is opgepakt door een beperkte groep koplopers. De oorspronkelijke doelstelling is in de loop van het programma losgelaten. De inspanningen zijn daarna uitsluitend gericht op de voorlopers. Duurzaam inkopen heeft de laatste 2 jaar van PreDO aanzienlijk meer aandacht gekregen, ondermeer gestimuleerd door de oproep van de Staatssecretaris van VROM aan alle overheidsorganisaties om in 2010 50% duurzaam in te kopen⁵. De toepassing van de binnen het programma ontwikkelde instrumenten is duidelijk gegroeid en groeit nog steeds.

Gemeenten

Het ambitieniveau bij gemeenten is evenals bij provincies zeer verschillend. Over het algemeen hebben gemeenten weinig capaciteit en prioriteit voor het stimuleren van MVO bij bedrijven of in de keten. Er is een kleine groep koplopergemeenten die gebruik gemaakt heeft van meerdere PreDO-onderdelen. In totaal zijn er momenteel wel ongeveer 100-120 gemeenten bezig met onderwerpen als duurzaam inkopen, bedrijfsinterne milieuzorg, duurzaamheids(gemmm)scan en/of milieubarometer. Deze activiteiten zijn dus vooral gericht op de eigen bedrijfsvoering.

Ook voor gemeenten is de oorspronkelijke doelstelling voor bedrijfsinterne milieuzorg in de loop van het programma losgelaten. De aandacht voor duurzaam inkopen is daarentegen duidelijk toegenomen.

⁴ P4-scan: provinciale People, Planet en Profit-scan

⁵ Mede naar aanleiding hiervan is in juni 2005 de motie Koopmans/de Krom aangenomen die stelt dat de Rijksoverheid in 2010 100% duurzaam moet inkopen.

3. Conclusies en lessen

3.1 Conclusies

- Voor de beleidsdoelstellingen geldt dat deze al vrij snel na het starten van PreDO op grote schaal in de milieuplannen zijn opgenomen. De slag naar andere beleidsvelden, en met name de uitvoering hiervan, is vooralsnog niet op grote schaal van de grond gekomen;
- De regulerende doelstellingen zijn in aanzienlijke mate gerealiseerd, met name in die zin dat er op grote schaal door gemeenten en provincies activiteiten zijn ondernomen om preventie in het beleid en beleidsmiddelen een structurele plek te geven. Gesteld kan worden dat de VR-aspecten in 80-90% van de onderzochte gemeenten is geborgd in het totale vergunningverlening- en handhavingstraject.
Op dit moment is het te vroeg om te kunnen spreken van succes in de zin van vermindering van de milieubelasting. De noodzakelijke voorwaarden hiervoor zijn echter wel voor een groot gedeelte mede door PreDO en de SAM-VR regeling ingevuld. Blijvende aandacht en inspanning van de gemeenten en provincies zal nodig zijn om de VR blijvend te integreren in de vergunningen- en handhavingsprocessen;
- De stimulerende doelstellingen zijn slechts in beperkte mate gehaald. Geconstateerd moet worden dat product- en ketenaspecten, ontwikkeling van een monitoringsystematiek voor milieu-indicatoren van de eigen organisatie en het bedrijfsleven, duurzaam ondernemen, duurzaam inkopen en bedrijfsinterne milieuzorg ondanks een aantal deelsuccessen in veel mindere mate tot stand zijn gekomen dan in de doelstellingen is neergelegd: van structurele inbedding van deze onderwerpen is vooralsnog weinig sprake. Voor een deel heeft dit te maken met een extra ambitieniveau dat voor sommige onderwerpen (m.n. product- en keten aspecten en monitoringsystematiek) niet valt onder de primaire taak van provincies en gemeenten. De betreffende activiteiten moeten worden ingepast in de primaire processen van gemeenten en provincies en dat blijkt een zaak van lange adem te zijn. De verschillende ambitieniveau's leiden er (met name bij de provincies) overigens toe dat er vooral behoefte is aan uitwisseling van kennis en onderlinge inspiratie, maar minder aan afstemming en gezamenlijk optrekken;
- De deelnemende partijen hebben het als heel positief ervaren dat een constructieve en intensieve samenwerking heeft plaats gevonden tussen de verschillende overheidslagen en de betrokken koepelorganisaties;
- De oorspronkelijke opzet “door en voor overheden” is gedurende de looptijd van het programma geleidelijk verbreed tot ook het bedrijfsleven. Dit omdat bleek dat samenwerking met bedrijven in een aantal gevallen meer bleek bij te dragen aan de hoofddoelstelling van het programma.

3.2 Lessen

- PreDO was erg breed van opzet, waarbij er voor de vele subdoelstellingen bovendien sprake was van een hoog ambitieniveau. Hoewel dit laatste stimulerend kan werken is gedurende de looptijd van het programma gebleken dat hierdoor een aantal onderdelen is afgevallen of moest worden bijgesteld. Een gevolg hiervan is ondermeer dat de doelgroepen de diverse PreDO-onderdelen weliswaar goed wisten te vinden, maar dat het profiel (wervende kracht) van het programma als geheel beperkt is gebleven. Bij het opzetten van nieuwe programma's zou de scope beperkt moeten blijven;

- Vraaggericht werken is erg belangrijk gebleken. PreDO-onderdelen die vraaggericht hebben gewerkt (bijvoorbeeld de Proeftuinen) zijn het succesvolst gebleken. PreDO-onderdelen die niet goed bij de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de provincies en gemeenten aansloten blijken minder goed te worden opgepakt;
- De regulerende- en beleidsdoelstellingen zijn administratief gezien voor een groot deel bereikt. Om de slag naar feitelijk preventief handelen verder op te schalen dient hier de komende jaren nog een voortdurende inspanning van provincies en gemeenten plaats te vinden;
- Voor het bereiken van de stimulerende doelstellingen is nog een lange weg te gaan. Om de reeds bereikte resultaten overeind te houden en waar mogelijk uit te bouwen is er de komende jaren eveneens een forse inspanning nodig bij gemeenten en provincies;
- De “proeftuinprojecten” zijn vanwege de wervende werking en de mogelijkheden om praktische en goed opschaalbare resultaten te boeken een effectief instrument gebleken.

1. INLEIDING

1.1 Achtergrond en drijfveren

Medio jaren '90 werd geconstateerd dat preventie⁶ (hieronder vallen de onderwerpen transportbesparing, waterbesparing, afvalpreventie, afvalscheiding en energiebesparing) bij het verlenen van vergunningen en het handhaven van algemene regels, ondanks de inspanningen die op dit terrein werden geleverd en ondanks de wettelijke verplichting, in de praktijk te weinig aandacht kreeg. Ook bij overheidsorganisaties zélf waren preventie en in het verlengde daarvan duurzaam ondernemen geen onderwerpen waaraan veel prioriteit werd gegeven.

Met de "Uitvoeringsstrategie Preventie 1996-2000" is een eerste stap gezet om preventie een vaste plek te geven in het relevante overheidsbeleid. Met dit programma is veel bereikt, met name de stimuleringsprojecten bleken veel op te leveren. Het onderwerp preventie had hiermee echter nog geen structurele inbedding in het totstandkomen van algemene- en specifieke regelgeving en in de gedragingen van overheidsorganisaties in hun rol als inkoper en leverancier. Hiervoor bleek aanvullende actie nodig. Hieraan is concreet vorm gegeven in het Programma: "Met preventie naar Duurzaam ondernemen, een programma voor en door overheden, 2001-2005" (verder in dit rapport afgekort als PreDO). De insteek van PreDO was breed: het begrip preventie had in dit programma ook betrekking op preventie door middel van de ketenbenadering en de product- en organisatiegerichte aanpak.

De hoofddoelstelling van PreDO was: *Het verminderen van de milieubelasting door bedrijfsmatige activiteiten, waarmee een bijdrage wordt geleverd aan de ontkoppeling van milieudruk en economische groei. Het programma ("voor en door overheden") richt zich hierbij op het versterken en afstemmen van de taken die verschillende overheidsinstanties hebben bij het verminderen van milieubelasting door bedrijven.*

1.2 Betrokken partijen en organisatiestructuur

Structurele implementatie van preventie in het overheidsbeleid kan alleen worden bereikt als er vanuit alle overheidslagen sprake is van commitment en een actieve bijdrage aan de PreDO-doelstellingen. Om deze reden participeerden, naast de Ministeries van VROM en IPO (oorspronkelijke initiatiefnemers) ook EZ, VNG en de UvW⁷ in het programma. SenterNovem⁸ ondersteunde de overheden in de uitvoering van het programma⁹.

⁶ In de tekst wordt soms ook de term verruimde reikwijdte genoemd. Feitelijk betekent dit preventie in de zin van de Wm en worden de onderwerpen transportbesparing, waterbesparing, afvalpreventie, afvalscheiding en energiebesparing bedoeld.

⁷ De UvW heeft zich medio 2003 wegens veranderende prioriteitenstelling uit het Programma teruggetrokken. Op projectniveau is er echter wel geparticipeerd door individuele waterschappen.

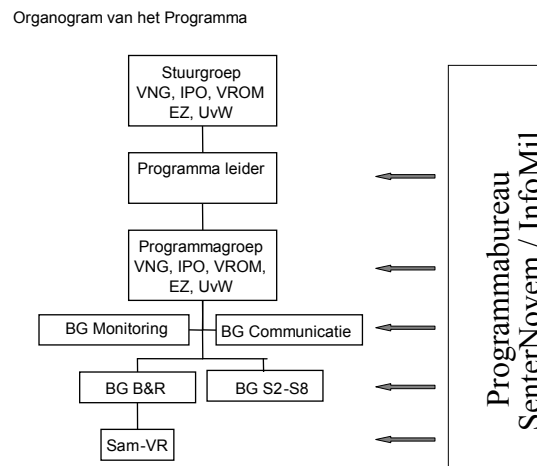
⁸ Bij de start van PreDO werd de rol van SenterNovem uitgevoerd door Novem en InfoMil. Beide organisaties maken inmiddels deel uit van SenterNovem.

⁹ Werkzaamheden: ondersteuning van de programmaleiding en projectleiders, uitvoering van de subsidieregeling, monitoring, communicatie uitvoerende activiteiten voor de beleid- en reguleringsdoelstellingen.

Het Ministerie van VROM heeft gedurende de looptijd in totaal ongeveer EUR 20 mln. in PreDO geïnvesteerd (afkomstig uit het budget van de zgn. “milieudrukgeden”), waarvan ±EUR 13,8 mln. aan subsidiegelden ten behoeve van SAM-VR¹⁰ en ± EUR 6 mln. aan de ontwikkeling van instrumenten en onderzoeksgelden). Aanvullend hierop heeft ook IPO een totaalbedrag van EUR 334.000,- ter beschikking gesteld.

De bovenstaande overweging heeft geleid tot de projectstructuur zoals weergegeven in figuur 1. De *Stuurgroep* stuurde het programma op hoofdlijnen aan, de *Programmaleider* zorgde voor ondersteuning van de stuur- en programmagroep, de interne planning en coördinatie, externe vertegenwoordiging, interne en externe rapportages (inhoudelijk en financieel) en het dagelijkse management. De *Programmagroep* was primair verantwoordelijk voor de directe aansturing en coördinatie van de werkzaamheden. De *Begeleidingsgroepen* zijn ingesteld voor de initiatie en inhoudelijke begeleiding van de activiteiten en de voortgang met betrekking tot de doelstellingen. Tevens speelden zij een rol bij de onderdelen subsidieregeling, monitoring en communicatie.

Figuur 1: Organisatie “Met Preventie naar Duurzaam ondernemen”

1.3 Programma opzet

Om preventie zo breed mogelijk te kunnen inbedden is ervoor gekozen om over drie verschillende sporen te werken: Het beleidsspoor (B-spoor), het regulerende spoor (R-spoor) en het stimulerende spoor (S-spoor). Deze sporen waren er respectievelijk op gericht om preventie te verankeren via opname in beleidsplannen en –programma’s, opname in AMvBs en in specifieke vergunningen en via het stimuleren van perspectiefvolle projecten.

¹⁰ SAM-VR: Stimulering Aanpak Milieudrukvermindering op het gebied van de verruimde reikwijdte.

1.4 Opzet Evaluatie

In dit hoofdrapport wordt op beknopte wijze ingegaan op het behalen van de doelstellingen van PreDO. Dit rapport is op verzoek van VROM-SAS opgesteld door SenterNovem en begeleid door de programmagroep PreDO. Voor de onderbouwing van dit hoofdrapport heeft Bureau CE twee eindevaluatie rapporten opgesteld: één gericht op het behalen van de reguleringsdoelstelling en één, gericht op de rol en activiteiten van de provincies. Daarnaast is gebruik gemaakt van de tussenevaluatie van PreDO (2004), eveneens uitgevoerd door CE en informatie, die beschikbaar is bij SenterNovem. Voor de resultaten van duurzaam inkopen wordt verwezen naar de nulmeting, eveneens uit 2004. De CE-rapporten zijn verkrijgbaar via SenterNovem.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt kort ingegaan op de generieke en spoor specifieke PreDO-doelstellingen en de aanpak van de evaluatie. Hoofdstuk 3 omvat een terugblik vanuit verschillende invalshoeken. Tot slot zal hoofdstuk 4 ingaan op een aantal successen en lessen.

Intermezzo: Milieubarometer: ontkoppelig van economische groei en milieudruk in de praktijk

Dhr. De Smet (van de Endt Louwerse B.V.)

”Alle bedrijven krijgen vroeg of laat overheden op de stoep met vragen over milieueffecten van je bedrijfsvoering. Je moet actief inspelen op zo’n situatie en zelf het initiatief nemen. Met de milieubarometer krijg je inzicht in de effecten van je eigen bedrijfsvoering. Op basis hiervan hebben wij in 1 jaar tijd bijvoorbeeld 15% energie kunnen besparen. Ik ben er van overtuigd dat er in elk bedrijf in meer of mindere mate dit soort resultaten behaald kunnen worden.”

(Doelstelling S3 (monitoren met efficiency-indicatoren bij branches))

2. DOELSTELLINGEN PREDO EN AANPAK EVALUATIE

2.1 Inleiding

Preventie is een langdurig veranderingsproces dat ingrijpende wijzigingen vereist in het denken en handelen van bedrijven en overheden. Succesvolle invoering van een dergelijk veranderingstraject is een langdurig proces. Het PreDO-programma richtte zich daarbij op versterking van de uitvoering van bestaand beleid door intensivering van bestaande inspanningen en een hechtere samenwerking tussen de verschillende overheden. Hierbij lag de nadruk meer op het proces, dan op de beleidsinhoud.

Bovendien lag de focus niet alleen op bedrijfsniveau, maar werd er ook gekeken naar de keten en het product. Preventie werd in het PreDO-programma dus in feite nader uitgewerkt in de vorm van duurzaam ondernemen.

2.2 Hoofddoelstelling en operationele PreDO-doelstellingen

Zoals reeds aangegeven in 1.1 was de hoofddoelstelling van PreDO:

Het verminderen van de milieubelasting door bedrijfsmatige activiteiten, waarmee een bijdrage wordt geleverd aan de ontkoppeling van milieudruk en economische groei. Het programma (“voor en door overheden”) richt zich hierbij op het versterken en afstemmen van de taken die verschillende overheidsinstanties hebben bij het verminderen van milieubelasting door bedrijven.

Hoewel de bovengenoemde vermindering van milieubelasting door bedrijfsmatige activiteiten primair een verantwoordelijkheid is van het bedrijfsleven zélf, zijn overheden verplicht om bij het uitvoeren van wettelijke taken (vergunningverlening en handhaving algemene regels) de mogelijkheden voor het nemen van preventieve maatregelen zo goed mogelijk te benutten. Daarnaast spelen overheden een belangrijke rol als stimulator en facilitator van nieuwe ontwikkelingen maatschappelijk belang, zoals duurzaam ondernemen. Samengevat komt het er op neer dat er voor de overheid een aantal taken liggen die binnen PreDO zijn vertaald in de volgende programmadoelstellingen:

1. Beleid

- B1. Integratie in plannen en programma's;
- B2. Integratie in het doelgroepenbeleid milieu en industrie;
- B3. Horizontale afstemming in beleid en instrumenten;
- B4. Verticale afstemming in beleid en instrumenten;
- B5. Preventie in onderzoeken VROM-inspectie.

2. Reguleren

- R1. Preventie Wm-vergunningen;
- R2. Preventie AMvB's.

3. Stimuleren

- S1. Instrumenten verbeteren en optimaal gebruiken;
- S2. Product- en ketenaspecten;
- S3. Monitoren met efficiencyindicatoren;
- S4. Duurzaam ondernemen;
- S5. Overheden geven zelf het goede voorbeeld;
- S6. Duurzaam ondernemen in het onderwijs;
- S7. Internationaal;
- S8. Duurzaam consumeren.

2.3 Probleemstelling en aanpak evaluatieonderzoek

De centrale onderzoeksvraag in dit rapport luidt als volgt:

In hoeverre zijn de hoofddoelstelling en de operationele doelstellingen in het PreDO-programma gehaald (doelbereiking)

Bij de evaluatie van het bereiken van de programmadoelstelling dient het volgende in acht te worden genomen:

1. Omdat een groot aantal externe factoren van invloed is geweest op de uiteindelijk bereikte resultaten is het niet goed mogelijk om aan te geven in hoeverre de bereikte resultaten geheel of gedeeltelijk aan PreDO zijn toe te schrijven, dit m.u.v. de Regeling Stimulering Aanpak Milieudrukvermindering (SAM-VR);
2. Succesvolle invoering van een veranderingsproces op het gebied van preventie en maatschappelijk verantwoord ondernemen is een zaak van de zeer lange termijn, het effect van het 5-jaar durende PreDO moet dan ook in dit licht worden gezien;
3. De oorspronkelijke insteek van het programma (preventie) was vooral gericht op milieu. In de loop van het traject zijn ook de sociale aspecten (zoals opgenomen in maatschappelijk verantwoord ondernemen) meer en meer aan de orde gekomen;
4. De mate van doelbereiking is voornamelijk gemeten door na te gaan in hoeverre de subdoelstellingen op structurele wijze zijn ingebed in de primaire administratieve processen van de betreffende overheidsorganisaties. Het is vooralsnog niet mogelijk om het programma te evalueren in termen van verminderde milieubelasting;
5. Het evaluatieonderzoek kan in VBTB¹¹-termen worden gedefinieerd als een ex post effectiviteitsonderzoek. De bevindingen zijn verkregen middels dossieronderzoek en telefonische interviews bij 7 provincies en 22 gemeenten voor wat betreft het regulerende spoor en bij 12 provincies voor het stimulerende spoor.

In dit hoofdrapport wordt op beknopte wijze antwoord gegeven op de bovenstaande vraag. De doelstellingen R1, R2 en de subsidieregeling SAM-VR worden diepgaander geëvalueerd in een achtergrondrapport dat is opgesteld door Bureau CE. In een ander achtergrondrapport van CE wordt tevens aangegeven in hoeverre er spin-off is ontstaan uit de door de provincies geleverde inspanningen en financiële bijdragen aan activiteiten rond bepaalde doelstellingen. Beide rapporten zijn verkrijgbaar via SenterNovem.

¹¹ VBTB: Van beleidsvoorbereiding tot beleidsverantwoording

Zoals eerder aangegeven is het thans nog te vroeg om de mate van doelbereiking uit te drukken in termen van verminderde milieubelasting. Er is dan ook voor gekozen om doelbereiking te operationaliseren door te focussen op de mate waarin de vereiste borging van administratieve processen binnen de betrokken organisaties heeft plaats gevonden. Daarnaast is er uitdrukkelijk voor gekozen om de mate van *doelbereiking* (in hoeverre zijn de doelstellingen gehaald) te beschrijven en niet de mate van *doeltreffendheid* (in hoeverre zijn de doelstellingen gehaald als gevolg van het PreDO-programma). Hoewel dit laatste wel wenselijk is, is het in de praktijk vanwege het grote aantal doelstellingen en hun complexe verwevenheid met een groot aantal voortdurend veranderende maatschappelijke ontwikkelingen niet of nauwelijks haalbaar. Een uitzondering geldt voor de SAM-VR-regeling: deze wordt in het rapport van CE wel geëvalueerd op doeltreffendheid.

Intermezzo: Ontkoppeling van Economische groei en milieubelasting in de praktijk

Erik Philipse, gemeentelijk milieu-inspecteur bij de gemeente Kapelle:

”Door samen met bedrijven te kijken naar verbeteringen, kom je vaak tot oplossingen die financieel-economisch interessant zijn én milieuvriendelijker. Voor alle partijen is er winst en dat motiveert enorm. Doordat we aan het standaard aanvraagformulier voor de Wet milieubeheer vragen hebben toegevoegd over het energie- en waterverbruik, afval en vervoer kan de aanvrager al meteen in het begin voldoende informatie aanleveren. Bovendien is het vaak niet meer nodig om een nadere eis in de voorschriften vast te leggen. We kunnen dan in de gesprekken zelf meer op de toepassing van de verruimde reikwijdte ingaan. Dat pas ook beter in onze rol als meedenker.”

(Doelstelling R1: Preventie opgenomen in Wm vergunningen)

3. TERUGBLIK

3.1 Betrokkenheid van de organisaties

Ministeries van VROM en EZ

Gezien de centrale PreDO-doelstelling (ontkoppeling van economische groei en milieubelasting) lag deelname van beide ministeries voor de hand. Het Ministerie van VROM vervulde de rol van initiatiefnemer, aanjager en belangrijkste financier van het Programma. Het Ministerie van EZ participeerde op alle niveaus in het PreDO-programma en heeft gezorgd voor aansluiting met en versterking van de speerpunten van het EZ-beleid, zoals Maatschappelijke Verantwoord Ondernemen.

Provincies

De betrokkenheid van de provincies binnen PreDO heeft vorm gekregen in verschillende hoedanigheden: naast een grote betrokkenheid in de stuurgroep, programmagroep en verschillende werkgroepen is er ook via IPO een aanzienlijke geldelijke bijdrage aan het programma geleverd en hebben de provincies zelf een breed scala aan uitvoerende activiteiten opgepakt. Een aantal van deze provincies heeft tevens de gemeenten in hun gebied gestimuleerd om met PreDO aan de slag te gaan. De provincies hebben dan ook een belangrijke rol gespeeld in de olievlekwerking van het programma.

Waterschappen

Ook de waterschappen hebben, ondanks het terugtrekken van de UvW uit het programma, een belangrijke rol gespeeld in de realisatie van de programmadoelstellingen. Met name de aspecten bedrijfsinterne milieuzorg en duurzaam inkopen bleken aan te spreken. Naar schatting is de helft van de waterschappen hiermee bezig.

Gemeenten

De gemeentelijke betrokkenheid blijkt het best uit de deelname aan SAM-VR: ruim 70% van alle gemeenten heeft hieraan meegedaan. Daarnaast zijn er 100-120 gemeenten die ook met andere PreDO-onderdelen aan de slag zijn gegaan zoals duurzaam inkopen, bedrijfsinterne milieuzorg, de gemeentelijke MVO-scan (gemmm-scan) en de milieubarometer. Tot slot hebben ook 122 gemeenten, 12 milieudiensten, 4 provincies en 1 waterschap het door Infomil aangeboden Kennistraject verruimde reikwijdte Wm gevolgd.

Intermezzo: Duurzaam Inkopen: Nut en noodzaak

Paul Lammers, coördinator bedrijfsinterne milieuzorg bij de gemeente Hilversum:

“Beleidsmakers en inkopers willen duidelijkheid over nut en noodzaak van duurzaam inkopen. Maak het dus heel concreet: kies een aantal productgroepen en gebruik daarbinnen een paar thema’s waar je resultaten op kunt behalen.

Gezamenlijke overheden hebben een zodanig groot inkoopvolume dat markten kunnen veranderen als zij een substantieel deel van hun inkopen duurzaam gaan doen. Je bereikt hiermee niet alleen een direct milieueffect, maar ook dat duurzaamheid voor andere organisaties haalbaar wordt.”

(S5: duurzaam inkopen)

3.2 Programma-monitoring

Monitoring maakte een belangrijk onderdeel uit van PreDO. Niet alleen is er sprake geweest van een 0-meting en een tussenevaluatie (zie 3.3 en bijlage 1), tevens zijn er op drie verschillende niveaus doelstellingen geformuleerd waaraan, voor zover mogelijk, de jaarlijkse voortgang in de jaarrapportages is getoetst. Deze drie niveaus zijn:

1. Inzicht in de effectiviteit van het programma (faciliteren van de programma uitvoering)
2. Inzicht in inspanningen van betrokken overheden (uitvoeringsactiviteiten door individuele overheidsorganisaties)
3. Inzicht in de gerealiseerde milieuwinst

Ad 1: Op *programmauitvoeringsniveau* heeft het PreDO-programma 5 jaar lang goed gefunctioneerd: De Stuurgroep, Programmagroep en de diverse begeleidingsgroepen hebben in de van te voren ingeschatte frequentie vergaderd en de in de jaarplannen aangegeven actiepunten zijn nagenoeg allemaal uitgevoerd: brochures zijn geschreven, handleidingen zijn opgesteld, projecten zijn geselecteerd en gesubsidieerd, handleidingen zijn opgesteld, workshops en cursussen zijn georganiseerd, instrumenten zijn ontwikkeld e.d. Een en ander is gedetailleerd beschreven in de verschillende jaarrapportages die voor PreDO zijn opgesteld.

Ad 2: Afhankelijk van het beschouwde onderdeel zijn sommige PreDO-items goed door de afzonderlijke overheidsorganisaties opgepakt en zijn andere thema’s daarentegen slechts door een beperkte groep koplopers ter hand genomen. In 3.4 en bijlage 2 wordt hier nader op ingegaan.

Ad 3: Zoals reeds aangegeven in hoofdstuk 1 is het thans nog te vroeg om een indruk te geven van de wijze waarop het programma effect heeft in termen van milieudrukvermindering en wordt in dit rapport volstaan met een beschrijving van de mate waarin de noodzakelijke veranderingen in de primaire processen hebben plaatsgevonden en zijn geborgd. Een en ander wordt samengevat in hoofdstuk 4.

3.3 Inhoudelijke terugblik (algemeen)

Vooraleer zal worden ingegaan in de mate waarin (en de wijze waarop) PreDO heeft bijgedragen aan het bereiken van de geformuleerde doelstellingen zal kort een aantal

ontwikkelingen (remmend, stimulerend of op andere wijze koersbeïnvloedend) worden beschreven die in de periode 2001-2005 hebben plaatsgevonden en die van invloed zijn geweest op het verloop van het programma:

1. *Economische recessie, bezuinigingen en nieuwe prioriteitstelling binnen de provincies en gemeenten*
De economische recessie en bezuinigingen van het tweede kabinet Balkenende hebben geen directe gevolgen voor de omvang gehad voor het programma en de SAM-regeling. Wel bleken er effecten zichtbaar bij gemeenten en provincies. Bezuinigingen leidden tot nieuwe interne prioriteitenstelling, waardoor de betrokkenheid en capaciteit (zowel t.a.v. SAM-projecten als m.b.t. de duurzaamheidsonderwerpen binnen PreDO) bij gemeenten onder druk kwam te staan.
2. *Duurzaam inkopen¹²*
Eind 2004 heeft Staatsecretaris van VROM alle overheidsorganisaties opgeroepen om in 2010 50% duurzaam in te kopen. In juni 2005 is de motie Koopmans/de Krom aangenomen die stelt dat de Rijksoverheid in 2010 100% duurzaam moet inkopen.
Ook in Europees verband zijn er ontwikkelingen op het gebied van Duurzaam inkopen: er is aanbestedingsregelgeving van kracht geworden die het meenemen van milieu- en sociale criteria bij inkopen en aanbesteden door overheden expliciet mogelijk maakt.
3. *Actieprogramma duurzame ontwikkeling (2003)*
Het betreft een uitvloeisel van de VN-top over duurzame ontwikkeling in Johannesburg. Belangrijk in dit kader is een concrete invulling van de voorbeeldfunctie van overheden, bijvoorbeeld door middel van bedrijfsinterne milieuzorg en duurzaam inkopen.
4. *Rol van de Inspectie VROM*
De ontwikkelingen op het gebied van handhaving zijn tweeledig:
 - De verruimde reikwijdte is niet opgenomen op de voortschrijdende prioriteitenlijst van de Inspectie VROM voor de jaren 2005-2007 (gevolg van andere prioriteitsstelling binnen de Inspectie).
 - Wel wordt het onderwerp sinds begin 2005 meegenomen bij 2^e lijnsbezoeken aan de gemeenten. De hierbij geconstateerde resultaten zijn bemoedigend: de meeste gemeenten blijken het onderwerp te hebben opgepakt.
5. *Herijking regelgeving en de integrale Handreiking "Wegen naar preventie bij bedrijven"*
VROM is bezig het aantal milieuregels te verminderen (o.a. minder vergunningplichtige bedrijven). Dit met het oog op een "slimmere" regelgeving en verlaging van de lastendruk bij bedrijven. Daarnaast hebben veel lagere overheden de publicatie van de Handreiking *Wegen naar preventie bij bedrijven* afgewacht om te kunnen beschikken over een integrale beleidsmatige basis om met de verruimde reikwijdte aan de slag te kunnen gaan.

¹² Duurzaam inkopen: het toepassen van milieu- en sociale aspecten in alle fasen van het inkoopproces zodat dit uiteindelijk leidt tot de daadwerkelijke levering van producten, diensten of werken die aan deze aspecten voldoen.

6. *Professionalisering handhaving*

De professionalisering van de handhaving heeft de gemeenten en provincies veel tijd gekost. Dit heeft de afgelopen jaren geleid tot een gewijzigde prioriteitstelling, waardoor de uitvoering van de verruimde reikwijdte onder druk is komen te staan. Tegelijkertijd wordt de handhaving van de verruimde reikwijdte met deze professionaliseringsslag op de lange termijn wel structureel ingebed in de handhavingsactiviteiten.

7. *Relevante ontwikkelingen binnen de provincies en gemeenten*

Het ambitieniveau tussen de verschillende provincies blijkt sterk te verschillen. Het interprovinciaal oppakken van de verschillende PreDO-thema's is slechts in zeer beperkte mate gelukt: Ambitieuze provincies hebben in IPO-verband melding gemaakt van hun activiteiten. Hierdoor zijn de overige provincies weliswaar op de hoogte gesteld van de kansen en mogelijkheden binnen PreDO, maar is de verwachte olievlekwerking beperkt gebleven.

Overigens is duurzaamheid wel een thema in de Strategische Milieu Agenda (PRISMA) van het IPO.

Bij de gemeenten blijkt er een grote groep te zijn die zich middels SAM-VR projecten wil inzetten voor het thema verruimde reikwijdte, maar voor de overige onderwerpen betreft het een in grootte en samenstelling wisselende groep koplopers. Praktische onderwerpen op operationeel niveau spreken hierbij het meest aan.

Naast de bovengenoemde invloeden op het PreDO-programma dient niet onvermeld te blijven dat bij de start van het PreDO-programma in 2001 sprake was van een (groot) aantal ambitieuze doelstellingen met een uiteenlopend SMART¹³-gehalte. Hoewel hier zeer bewust voor is gekozen (ambitieuze doelstellingen hebben een wervende en enthousiasmerende werking naar de deelnemende partijen) heeft dit als keerzijde dat deze doelstellingen binnen een beperkte programmaduur (5 jaar) niet allemaal in dezelfde mate gerealiseerd kunnen worden. Het bovenstaande heeft in de tussenevaluatie van CE (2003) tot de volgende conclusies geleid:

B-spoor

Binnen het kader van het beleidsspoor zijn veel voornemens uitgewerkt, maar ontbreekt het nog regelmatig aan concrete uitvoering.

R-spoor

Op het gebied van regulering van de verruimde reikwijdte is een goede stap voorwaarts gezet, mede dankzij de subsidieregeling SAM en mede dankzij de grote belangstelling (ongeveer 500 deelnemers) voor het Kennistraject verruimde reikwijdte Wm dat is georganiseerd door InfoMil. Ook de door InfoMil ontwikkelde documenten op het gebied van de verruimde reikwijdte zijn in de praktijk een veelgebruikt middel gebleken.

¹³ SMART: Specifiek, Acceptabel, Meetbaar, Realistisch en Tijdgebonden

S-spoor

Op het stimulerende spoor is een wisselend beeld te zien. Realisatie van de Bedrijfsinterne milieuzorgdoelstelling binnen gemeenten en provincies is in beperkte mate gerealiseerd. Op het gebied van stimuleren van duurzaam ondernemen door bedrijven zijn door gemeenten en provincies de eerste stappen gezet. Ten aanzien van duurzaam inkopen is een goed begin gemaakt: bij ca. 20% van de inkopen en aanbestedingen nemen overheden dit onderwerp mee. Op de onderdelen onderwijs en duurzaam consumeren zien provincies en gemeenten niet direct een taak voor henzelf weggelegd.

Naar aanleiding van de tussenevaluatie zijn ten aanzien van het PreDO-programma de volgende overwegingen gemaakt en/of maatregelen genomen:

1. De nadruk in 2005 heeft nog sterker gelegen op uitvoering van het beleid.
2. Reguleringdoelstellingen bleven gehandhaafd met extra aandacht voor het onderdeel professionalisering van de handhaving.
3. Voor 2005 werd de subsidieregeling SAM gecontinueerd, waarbij een koppeling is gelegd met de professionalisering van de milieuwethandhaving.
4. Met de VROM-inspectie is overlegd in hoeverre het preventieonderdeel binnen de uitvoering van de Wm op een gelijkwaardige manier kan worden meegenomen met de inspectieonderzoeken.
5. Duurzaam inkopen is in 2005 binnen PreDO sterk uitgebouwd.
6. Ten aanzien van het onderwerp bedrijfsinterne milieuzorg is de doelstelling losgelaten: overheden mogen zelf de keuze maken of en op welke wijze zij actief willen zijn op dit onderdeel. Om deze overweging te faciliteren is een “menukaart” ontwikkeld.
7. Op het gebied van stimuleren door overheden van duurzaam ondernemen door bedrijven zijn zogenaamde “proeftuinen” opgezet en uitgevoerd.
8. De activiteiten van de begeleidingsgroepen S2 en S4 zijn samengevoegd tot S24 “Overheden stimuleren duurzaam ondernemen”.
9. S3 is gecontinueerd onder een aangepaste titel ‘Monitoring en benchmarking milieudruk’
10. De onderdelen onderwijs (S6) en duurzaam consumeren (S8) zijn binnen PreDO afgerond. Onderwijs is overgedragen aan het door SenterNovem uitgevoerde programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (LvDO). Een aantal activiteiten van Duurzaam consumeren is overgedragen aan Milieu Centraal.

Intermezzo: Concurrenten bij elkaar

Henriëtte Stoop, senior medewerker leefomgeving bij de gemeente Breda:

“Je hoort wel eens dat je geen concurrenten bij elkaar kunt zetten, maar dat klopt niet. We hebben een grafische cirkel opgericht rond de MKB-Milieubarometer. Die ondernemers komen vier keer per jaar bijeen, bij een van hen op locatie. Er wordt heel open gepraat, ze leiden elkaar rond in het bedrijf, stimuleren elkaar en doen ideeën op. Ze doen nu de eerste stappen naar MVO. We ondersteunen de cirkel nog maar minimaal, want de drukkers hebben het zelf overgenomen. Ze zijn samen heel plezierig en druk bezig met het milieu!”

(S24: Overheden stimuleren duurzaam ondernemen)

3.4 Inhoudelijke terugblik (per doelstelling)

3.4.1 Wijze van gegevensweergave

Bij de start van PreDO is door PriceWaterhouseCoopers (PWC) een zogenaamde 0-meting gehouden. De resultaten van deze 0-meting dienden als referentie bij de start van het PreDO-programma. Medio 2003 is vervolgens door CE een tussenevaluatie uitgevoerd. Dit onderzoek kan worden gezien als een evaluatie over de periode 2001-2003. Voor duurzaam inkopen is tegelijkertijd een grootschalig onderzoek gedaan bij 165 overheidsorganisaties.

De bevindingen uit de periode 2003-2005 zullen in deze paragraaf samen met de bovenstaande resultaten worden gepresenteerd, waardoor er een beeld ontstaat omtrent de ontwikkelingen richting de doelstellingen over de gehele looptijd van het programma. De bovenbeschreven gegevensweergave wordt voor elke B, R- en S-doelstelling uitgewerkt in Bijlage 1. In 3.4.2 tot en met 3.4.4 worden achtereenvolgens de B, R- en S doelstellingen op hoofdlijnen tegen het licht gehouden.

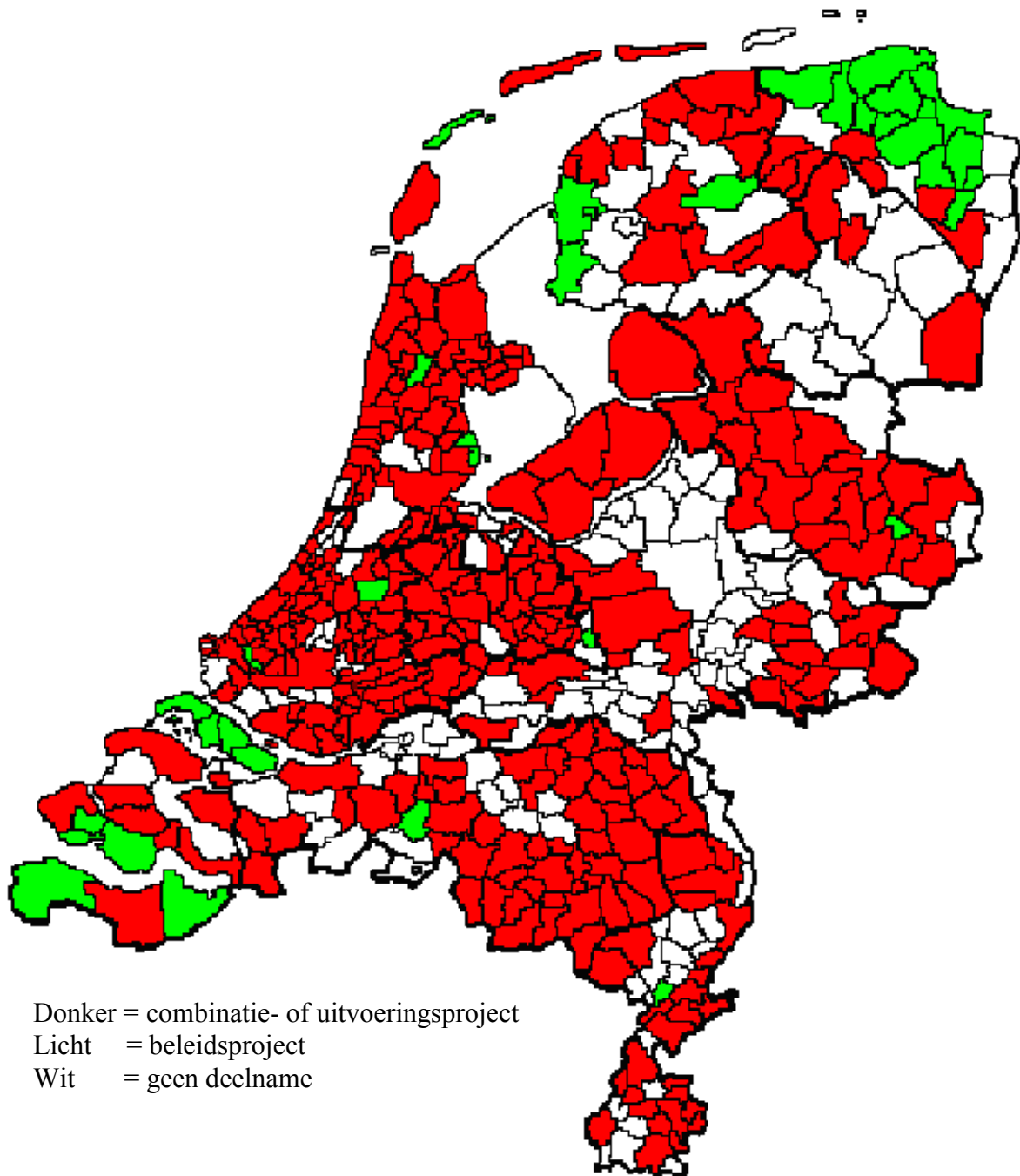
3.4.2 Beleidsdoelstellingen

B(eleids)-doelstellingen
0-situatie (2001) Het Begrip preventie is nog maar zeer beperkt uitgewerkt in beleid, plannen en programma's en voor zover dit al het geval is vindt er op dit onderdeel nauwelijks afstemming plaats. Ook de VROM-inspectie neemt preventie nauwelijks mee in haar onderzoeken.
Tussenevaluatie (2003) <u>Conclusie(s)</u> Binnen het kader van het beleidsspoor zijn veel voornemens uitgewerkt, maar ontbreekt het nog regelmatig aan concrete uitvoering. <u>Aanbeveling(en)</u> Zoek afstemming binnen en tussen organisaties, creëer bestuurlijk draagvlak en start concrete voorbeeldprojecten.
Eindevaluatie (2005) Structureel gezien is er op een aantal deelterreinen vooruitgang geboekt: a) de VROM-inspectie neemt preventie bijvoorbeeld mee bij het onderzoeken van gemeenten, b) een aantal PreDO-doelen is opgenomen in de 4 bestaande DMI (Doelgroepenbeleid Milieu & Industrie)-convenanten in de nieuwe Bedrijfsmilieuplan (BMP)-ronde. Op projectmatig niveau heeft e.e.a. handen en voeten gekregen binnen de Proeftuinprojecten (zie ook bijlage 2). Hoewel er zowel structureel als projectmatig sinds de tussenevaluatie veel in gang is gezet betreft het processen waar PreDO slechts één van de vele beïnvloedende factoren is. Een hoge mate van doelbereiking is dus een zaak van lange adem.

3.4.3 Regulerende doelstellingen

R(egulerende) doelstellingen
0-situatie (2001) Preventie heeft geen structurele plek in de AMvB's en Wm-vergunningen
Tussenevaluatie (2003) <u>Conclusie(s)</u> Op het gebied van regulering van de verruimde reikwijdte is een goede stap voorwaarts gezet, mede dankzij de subsidieregeling SAM. 75% van de gemeenten beschikt over een beleids- of uitvoeringsplan waarin op een of andere manier aandacht wordt geschonken aan VR. <u>Aanbeveling(en)</u> De ingezette acties dienen voortvarend te worden voortgezet
Eindevaluatie (2005) Voor <i>gemeenten</i> gelden er regulerende doelstellingen voor het implementeren van Verruimde reikwijdte (VR) bij zowel de Wm-vergunningen (R1) als bij de AMvB's (R2). Geconstateerd is dat de aandacht voor VR-thema's sinds de tussenevaluatie merkbaar is toegenomen. Van de gemeenten heeft 90% een beleidsplan waarin aandacht wordt besteed aan VR; bijna 90 % neemt VR-thema's mee in het vooroverleg en bij eveneens 90% is de VR een verplicht onderdeel van de considerans. Naast energiebesparing wordt er, meer dan enkele jaren geleden, aandacht besteed aan zaken als afvalpreventie, afvalscheiding en waterbesparing. Gesteld kan worden dat deze aspecten in 80-90% van de onderzochte gemeenten is geborgd in het totale vergunningverlening- en handhavingstraject. De aandacht voor mobiliteit (in 40% van de gevallen) blijft hierbij nog achter. Ook in de handhaving komt langzamerhand meer aandacht voor verruimde reikwijdte. Ten opzichte van de 0-situatie kan gesteld worden dat gemeenten op het gebied van de VR een aanzienlijke inzet hebben gepleegd en een grote vooruitgang hebben geboekt. Overigens is ook geconstateerd dat nog lang niet in alle in aanmerking komende Wm-vergunningen preventiemaatregelen zijn opgenomen. De activiteiten die in het kader van PreDO-onderdeel SAM (Subsidieregeling Aanpak Milieudrukvermindering) ten behoeve van de R-doelen zijn ontwikkeld, zijn bij vrijwel alle gemeenten bekend. In totaal zijn ruim 430 gemeenten betrokken of betrokken geweest bij bijna 250 SAM-VR-projecten. Ongeveer 70% geeft aan dat de inspanningen door SAM zijn vergroot. Ruim 60% van de gemeenten geeft aan dat zonder PreDO en SAM de aandacht voor VR ook wel zou zijn toegenomen, maar in het merendeel van de gevallen wel in een veel trager tempo. In figuur 2 is een kaart opgenomen waarop de deelnemende gemeenten aan SAM zijn aangegeven. De realisatie van de R-doelstellingen is mede te danken aan de grote belangstelling (ongeveer 500 deelnemers) voor het Kennistraject verruimde reikwijdte Wm van InfoMil. Ook de door InfoMil ontwikkelde documenten op het gebied van de verruimde reikwijdte hebben een belangrijke ondersteunende rol gespeeld. Voor <i>provincies</i> hebben de regulerende doelstellingen uitsluitend betrekking op de Wm-vergunningen (R1). De overgrote meerderheid van de provincies heeft inmiddels VR-aspecten opgenomen in de standaard procedures rondom vergunningverlening en

Overzicht deelnemende gemeenten SAM-VR

handhaving. De VR wordt meegenomen in de reguliere praktijk. Naast de aandacht voor energie en afval is de aandacht voor waterbesparing en mobiliteit toegenomen, al blijkt met name voor mobiliteit de concrete invulling nog steeds erg lastig te zijn. Ten aanzien van de handhaving kan pas over enkele jaren een uitspraak worden gedaan over de vraag of in de handhavingpraktijk ook daadwerkelijk en substantieel op VR aspecten wordt gecontroleerd.

Overall wordt geconcludeerd dat eind 2005 de R1-doelstelling is nog zeker niet is gerealiseerd, maar dat er een goede basis ligt dit in de komende jaren te gaan doen. Wel zal blijvende aandacht en inspanning van de gemeenten en provincies nodig zijn om de VR blijvend te integreren in de vergunningen- en handhavingprocessen. Voor meer achtergrondinformatie wordt hier verwezen naar de rapportage van CE.

Intermezzo: De verschillende rollen van een gemeente inzichtelijk gemaakt in een SAM-VR project

Aart Dijkstra van Milieuadviesdienst Noord-Friesland:

“Bij ons SAM-VR-project voor elf plattelandsgemeentes en tweehonderd mkb-bedrijven hebben we van de gelegenheid gebruik gemaakt om te kijken hoe we het als gemeenten zélf deden. Milieumedewerkers kropen in de huid van adviseur. Ze beoordeelden onze interne milieuzorg en stelden de juiste procedures vast. Plattelandsgemeenten zijn blij als ze bedrijven binnen de eigen grenzen kunnen houden, dus moeten we ook met ondernemersbelangen rekening houden. Je kunt niet rücksichtslos regels opleggen. Er moet wel acceptatie zijn, anders heb je de kat in de gordijnen. Als ondernemers merken dat ze kosten kunnen besparen, begrijpen ze dat het handig is om inzicht te hebben in hun energiegebruik en wat ze aan afval afvoeren. De ene keer ben je politieagent, de andere keer adviseur. Dat gaat niet altijd goed samen. We koppelen het stimulerende en regulerende spoor dus ook wel eens los en schakelen een expert in.”

R-doelstellingen; SAM-regeling

3.4.4 Stimulerende doelstellingen

S(timulerende) doelstellingen

0-situatie (2001)

Om ontkoppeling tussen economische groei en milieubelasting te bewerkstelligen is het van belang dat overheden, samen met bedrijven, instrumenten (laten) ontwikkelen om deze gewenste ontwikkeling te stimuleren en monitoren. Deze instrumenten zijn vooralsnog slechts in beperkte mate voor handen.

Tussenevaluatie (2003)

Conclusie(s)

Op het stimulerende spoor is een wisselend beeld te zien. Realisatie van de bedrijfsinterne milieuzorgdoelstelling binnen gemeenten en provincies is in beperkte mate gerealiseerd. Op het gebied van stimuleren van duurzaam ondernemen door bedrijven zijn door gemeenten en provincies de eerste stappen gezet. Ten aanzien van

duurzaam inkopen is een goed begin gemaakt: bij ca. 20% van de inkopen en aanbestedingen nemen overheden duurzaamheid als criterium mee. Op de onderdelen onderwijs en duurzaam consumeren zien provincies en gemeenten niet direct een taak voor henzelf weggelegd.

Aanbeveling(en)

Focus de doelstellingen zowel op instrumentenniveau als met betrekking tot de doelgroepen: Kies voor kansrijke opties en concrete zichtbare resultaten.

Eindevaluatie (2005)

Structureel: Er is veel inspanning geleverd op het gebied van DI. Dit onderwerp staat sterk in de belangstelling, o.a. door een oproep van staatssecretaris van Geel in 2004. Op het gebied van BIM is de oorspronkelijke doelstelling losgelaten en worden de inspanningen uitsluitend gericht op de voorlopers (voorbeeld: 70 gemeenten participeren in het zogenaamde Gemeentelijke Interne Milieuzorgnetwerk, GIM-net). Na een aarzelende start is er medio 2005 belangstelling ontstaan voor het uitvoeren van duurzaamheids-scans (3 provincies en 6 gemeenten hebben de scan inmiddels uitgevoerd en de belangstelling groeit nog steeds). Duurzaam Onderwijs en Duurzaam Consumeren zijn respectievelijk overgedragen aan (en opgepakt door) LvDO en MilieuCentraal.

Projectmatig: 11 succesvol verlopen Proeftuinprojecten hebben laten zien dat overheidsinstanties zowel onderling als in samenwerking met bedrijven in staat zijn om als partners op te trekken en op een constructieve wijze concreet vorm te geven aan Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

Ondanks de bovengeschetste positieve ontwikkelingen geldt dat het vooralsnog projecten betreffen in de voorbeeldsfeer, waarbij er nog geen sprake is van olievlékwerking. Een bedrijfsvoering (van zowel overheden als bedrijven) is complex en omvat vele facetten, het aanbrenge van structurele wijzigingen hierin vergt een lange adem.

Intermezzo: Duurzaam Inkopen: overheden bundelen hun krachten richting leveranciers

Gerard Buursen, procesmanager facilitaire projecten van de provincie Utrecht:

“Als overheidsinkoper kun je consumentisme beïnvloeden. Eerst eens kritisch bekijken of die nieuwe koffieautomaat wel nodig is. En als dat zo is, goed nadenken over de kwaliteit: niet alleen technisch maar ook op gebied van duurzaamheid. De combinatie van de duurzaamste koffieautomaat en verantwoorde koffie was er niet. Samen met de provincie Zuid-Holland hebben we de markt zo geprikkeld dat beide leveranciers een gezamenlijk aanbod deden. Ze moesten daarvoor van het gebaande pad afwijken. Dat was best even wennen, maar het is gelukt. En inmiddels verkopen ze samen ook aan andere afnemers.

Dát is inkopen: creatief zijn, samenwerken om een zo groot mogelijke aanbesteding te kunnen doen, en ondernemers stimuleren om duurzame producten te leveren.”

S5 – Duurzaam inkopen

3.5 Proeftuinprojecten

Proeftuinprojecten zijn projecten waarin overheden, eventueel in combinatie met het bedrijfsleven, op een praktische projectmatige manier de PreDO doelstellingen in de praktijk brengen en wel op een zodanige manier dat hier een olievlekwerking van uitgaat.

In de oorspronkelijke opzet van het PreDO-programma waren geen proeftuinprojecten voorzien. De aanbeveling om dit soort projecten binnen PreDO op te nemen werd gedaan in de CE-evaluatie uit 2003. De gedachte hierachter was dat programma hiermee concrete, wervende en navolgbare resultaten zou kunnen opleveren. Deze aanbeveling is in het kader van “van beleid maken naar beleid uitvoeren” overgenomen en op de volgende wijze uitgevoerd:

Eind 2004 is in totaal € 210.000¹⁴ aan budget beschikbaar gesteld voor de uitvoering van 12 proeftuinprojecten. De overheidsbijdrage voor deze projecten bedroeg maximaal 50% van de projectkosten. Na een succesvolle inschrijvingsprocedure (er waren 28 aanvragen) zijn tenslotte 12 projecten geselecteerd¹⁵. Van deze projecten hadden 6 betrekking op het thema Maatschappelijk verantwoord ondernemen, 2 projecten op verantwoord ketenbeheer, 1 project op Duurzaam Inkopen en 1 project op preventie op het gebied van verkeer & vervoer. 11 van de 12 projecten zijn inhoudelijk succesvol afgerond¹⁶. Alle projectuitvoerders zijn bereid gebleken om mee te werken aan overdracht van de kennis die in de projecten is opgedaan, óók nadat de projecten zijn afgesloten (bijvoorbeeld door middel van een periodieke verslaglegging via de SN-website). Alle 11 projectuitvoerders zijn het er over eens dat de Proeftuinen een belangrijke rol hebben gespeeld bij de totstandkoming van concrete resultaten binnen het PreDO-programma. Vermeldenswaard is tot slot dat het Project “Stimuleringstraject MVO” van de gemeente Tholen begin 2006 de “Ei van Columbus-prijs” heeft gewonnen in de categorie “Kleinschalige Duurzaamheid”.

Intermezzo: Proeftuinproject “energetisch ketenbeheer”: Belangen van overheden en bedrijfsleven blijken werkenderwijs vaker parallel te lopen dan wordt gedacht

Emiel Adema, beleidsmedewerker milieu en duurzame ontwikkeling bij de provincie Groningen:

“Overheid en bedrijfsleven lijken elkaar soms wel eens te bijten. Tijdens een project als de PreDO-proeftuin kom je erachter dat er toch gemeenschappelijke belangen en raakvlakken zijn. Als overheid benader je het PreDO-programma meer vanuit de milieudoelstelling. Maar door milieuprestaties te verbeteren, bijvoorbeeld kritisch kijken naar de afvalstroom, kan een ondernemer ook kosten reduceren en daarmee zijn economische levensvatbaarheid vergroten.

PreDO was een leuk programma omdat we heel concreet met bedrijven aan de slag gingen, in plaats van beleid maken op afstand. Je merkt meteen in de praktijk of iets wat je bedacht hebt ook werkt, dus je kunt eerder bijstellen. Daar leren wij als overheid ook veel van voor toekomstig beleid.”

S24: Overheden stimuleren MVO - proeftuinen

¹⁴ € 140.000 hiervan was afkomstig van het Ministerie van VROM en € 70.000 van IPO.

¹⁵ Een uitgebreidere beschrijving van deze projecten vindt plaats in bijlage 2

¹⁶ 1 project is vanwege gebrek aan intern draagvlak uiteindelijk niet doorgegaan.

3.6 Organisatie

De organisatiestructuur zoals beschreven in hoofdstuk 1 is gedurende de looptijd van het programma nagenoeg geheel intact gebleven. Wel zijn er, afhankelijk van de ontwikkelingen, enkele begeleidingsgroepen opgeheven of samengevoegd (zie 2.2.3) en is de functie van Programmaleider in het laatste jaar (uitvoeringsfase) van het Ministerie van VROM overgegaan naar SenterNovem.

De mening van de betrokkenen is in het algemeen dat de organisatiestructuur redelijk goed heeft gewerkt: de organisatiestructuur is weliswaar complex, maar gegeven het grote aantal operationele doelstellingen enerzijds en de noodzaak voor een brede maatschappelijke betrokkenheid anderzijds, bleek deze toch goed werkbaar. Een punt dat in de loop van het programma wel aan de orde is geweest is de exacte omschrijving en functie van de begeleidingsgroepen. In eerste instantie waren deze opgezet als *werkgroepen*, maar de beperkte beschikbare capaciteit van de diverse deelnemende organisaties heeft ertoe geleid dat deze groepen in de loop der tijd meer zijn gaan functioneren als *begeleidingsgroepen*, waarbij een aantal operationele taken naar SenterNovem is verschoven met de begeleidingsgroepen in de rol van denktank.

De beslissingsbevoegdheid van de begeleidingsgroepen is in het begin van het programma niet formeel vastgelegd, waardoor het niet altijd duidelijk was of begeleidingsgroepen zelf beslissingen konden nemen of dat beslissingen ter goedkeuring moest worden voorgelegd aan de programma- of stuurgroep. Een formeel antwoord is hier nooit op gegeven, in de praktijk bleken er per geval werkbare oplossingen te worden gevonden.

3.7 Communicatie

De Communicatiedoelstelling binnen PreDO was het “uitvoering geven aan communicatieactiviteiten volgens het gemeenschappelijk kader waaraan alle deelnemende overheden zich hadden gecommitteerd”. Concreet werden hiervoor de volgende strategieën ingezet: dialogiseren, informeren, motiveren en mijlpalenstrategie. Doel hierbij was enerzijds het afstemmen tussen de begeleidingsgroepen en anderzijds het eenduidig naar buiten communiceren van het PreDO-programma. De middelen die hiervoor zijn ingezet zijn onder meer: website, externe PreDO- en DI-nieuwsbrief, diverse publicaties, waaronder “Resultaten en ambities”, deelname aan diverse externe evenementen en de PreDO-dag in 2004 (150-200 aanwezigen). Ook is regelmatig gebruik gemaakt van communicatiekanalen van de koepelorganisaties, zoals de “ledenbrief” van de VNG en “Milieuwerk” van IPO. Daarnaast zijn er ook vele publicaties geweest in vakbladen en hebben ook individuele provincies en gemeenten in diverse vormen aandacht besteed aan PreDO-gerelateerde onderwerpen. Tot slot is er ook sprake geweest van een aanzienlijk aantal InfoMil-publicaties

Onderzoek naar de naamsbekendheid van PreDO is niet uitgevoerd, maar op basis van reacties uit de doelgroepen bestaat sterk de indruk dat concrete PreDO-onderdelen (zoals bijvoorbeeld de SAM-regeling en Duurzaam inkopen) voor de doelgroepen aansprekender waren dan het begrip PreDO zélf. In die zin is het programma als geheel voor de buitenwacht (op een aantal uitzonderingen na) niet echt gaan leven en werd het meer ervaren als een organisatorische/administratieve entiteit waarbinnen een aantal interessante items was aan te treffen. De bekendheid van overheidsorganisaties bij het programma is dan ook het best af te lezen uit de betrokkenheid bij programmaonderdelen. Uit het percentage gemeenten, provincies en waterschappen dat in één of andere vorm

heeft geparticipeerd in het PreDO-programma (zie ook 3.1) blijkt dat een overgrote meerderheid van de overheidsorganisaties op de hoogte was van het bestaan van PreDO. Uit contacten met de doelgroepen blijkt voorts dat organisaties die niet aan het programma hebben meegedaan, deze keuze hebben gemaakt op basis van een bewuste overweging en niet omdat zij niet wisten van het bestaan van PreDO.

3.8 Bestuurlijk draagvlak

Gezien de ambitieuze doelstelling enerzijds en de complexiteit van de omgeving anderzijds is bestuurlijk draagvlak onontbeerlijk voor het welslagen van PreDO. Hieraan is dan ook veel tijd en aandacht aan besteed, zowel op directe- al op indirecte wijze: *Directe wijze:* naast participatie van gemeente- en provinciebestuurders in de PreDO-stuurgroep zijn enkele malen collega-bestuurders via de koepelorganisaties (m.n. IPO en VNG) geïnformeerd omtrent de ontwikkelingen. Tevens zijn er gedurende de looptijd van het programma regelmatig bilaterale gesprekken gevoerd tussen de programmaleiding en individuele bestuurders. Aanvullend hierop is getracht om ook per type doelstelling bestuurlijk draagvlak te kweken voor het leveren van bijdragen aan de PreDO-doelstellingen.

Indirecte wijze: Een aantal binnen PreDO ontwikkelde instrumenten heeft een aanzienlijke bijdrage geleverd om PreDO ook buiten de kring van voorlopers onder de bestuurlijke aandacht te brengen: de MVO-scans voor overheden (P4-scan, de gemmm-scan), de milieubarometer en de menukaarten op het gebied van milieumanagement en duurzaam inkopen leveren op relatief eenvoudige wijze informatie op hoe een overheidsorganisatie “het doet” op het gebied van people, planet & profit. Hoewel deze activiteiten vaak op ambtelijk niveau zijn geïnitieerd blijkt er in de loop van deze trajecten nagenoeg altijd informatie naar boven te komen die ook voor gemeente- en provinciebestuurders erg interessant is, waarmee het begin van bestuurlijk draagvlak is gevormd.

Intermezzo: Het wervende effect van een instrument: de milieubarometer

Lie Chahboun-Van der Laag, DCMR Milieudienst Rijnmond:

“DCMR Milieudienst Rijnmond heeft het preventiebeleid anders ingericht: frequenter, structureler en vooral stimulerend. Ik ben ervan overtuigd dat eerst stimuleren en dan pas reguleren een goede werkwijze is. Dat zie ik aan de respons van de bedrijven die aan ons project met de MKB-Milieubarometer meededen. Slechts vijf van de tachtig gaven bij het eerste bedrijfsbezoek aan geen interesse te hebben. De bedrijven sturen de registratiegegevens naar ons. Zo krijgen we inzicht in hun milieubelasting. Voor ons én voor onze opdrachtgevers, de gemeenten, is dat een plus. De verantwoordelijke wethouder krijgt een beter beeld van wat wij met zijn euro's hebben gedaan en hoeveel winst dat voor het milieu heeft opgeleverd.”

SAM-VR; S3: Overheden stimuleren monitoren

4. CONCLUSIES EN LESSEN

4.1 Conclusies

Algemeen

De centrale vraag die in dit rapport beantwoord moet worden is in hoeverre het hoofddoel en de subdoelstellingen van het PreDO-programma zijn bereikt.

De doelbereiking met betrekking tot de subdoelstellingen wordt beschreven in hoofdstuk 3 en bijlage 1. De hoofddoelstelling, “het verminderen van de milieubelasting door bedrijfsmatige activiteiten, waarmee een bijdrage wordt geleverd aan de ont koppeling van milieudruk en economische groei” is aangepakt via een breed vertakt pakket van regulerende, beleidsmatige en stimulerende maatregelen. Het is niet goed mogelijk om over de effecten hiervan een generieke kwantitatieve uitspraak te doen die rekening houdt met de complexiteit van alle bedrijfs- en beleidsmatige activiteiten van de betrokken overheidsorganisaties. Vast staat wel dat de winst van het PreDO programma is dat de meeste provincies, gemeenten en waterschappen een bepaalde mate van betrokkenheid hebben gehad. De mate van deze betrokkenheid was variërend: in de meeste gevallen betrof het een eerste voorzichtige stap betrekking hebbend op een klein deel van een proces in de organisatie, in sommige gevallen betrof het een flinke “integrale” sprong. De beoogde maatschappelijke impact zal echter pas op grote schaal optreden als *al* deze organisaties voor *al* hun relevante bedrijfs- en beleidsmatige processen de begrippen preventie en duurzaam ondernemen op een integrale wijze meenemen en wel op een zodanige manier dat deze items in de uiteindelijke resultaten van deze processen ook goed herkenbaar zijn. Hoewel sommige organisaties zoals gezegd flinke ambities hebben en al een eind op weg zijn naar deze situatie betreft het vooralsnog een kleine groep van koplopers en zal de beoogde situatie pas op lange termijn worden bereikt.

Puntsgewijs

- De regulerende doelstellingen zijn in aanzienlijke mate gerealiseerd, althans in die zin dat er op grote schaal door gemeenten en provincies activiteiten zijn ondernomen om preventie in het beleid en de uitvoering een structurele plek te geven. Gesteld kan worden dat de VR-aspecten in 80-90% van de onderzochte gemeenten is geborgd in het totale vergunningverlening- en handhavingstraject. Zoals aangegeven is het op dit moment te vroeg om te kunnen spreken van succes in de zin van vermindering van de milieubelasting. Gesteld kan echter wel worden dat de noodzakelijke voorwaarden hiervoor door het PreDO-programma - inclusief de SAM-regeling - en de inspanningen van de verschillende gemeenten en provincies, zijn geschapen. Blijvende aandacht en inspanning van gemeenten en provincies blijven echter nodig;
- Voor de beleidsdoelstellingen geldt dat deze al vrij snel na het starten van PreDO op grote schaal in de milieuplannen zijn opgenomen, maar dat de slag naar afstemming en uitvoering als gevolg van verkoking moeilijk op grote schaal van de grond komt. Het staat op voorhand dan ook niet vast dat deze doelstellingen in de volgende generatie beleidsplannen zullen worden opgenomen;
- De stimulerende doelstellingen zijn slechts in beperkte mate gehaald. Geconstateerd moet worden dat product- en ketenaspecten, ontwikkeling van een monitoringsystematiek voor

milieu-indicatoren van de eigen organisatie en het bedrijfsleven, duurzaam ondernemen, duurzaam inkopen en bedrijfsinterne milieuzorg, ondanks een aantal deelsuccessen in veel mindere mate tot stand zijn gekomen dan in de doelstelling is neergelegd: van structurele inbedding van deze onderwerpen is vooralsnog namelijk geen sprake. Voor een deel heeft dit te maken met een extra ambitieniveau dat voor sommige onderwerpen (m.n. product- en keten aspecten en monitoringsystematiek) niet valt onder de primaire taak van provincies en gemeenten. Daarbij komt dat de betreffende activiteiten ingepast moeten worden in de primaire processen van gemeenten en provincies en dat blijkt een zaak van lange adem te zijn. Het verschillende ambitieniveau leidt er (met name bij de provincies) overigens toe dat er met name behoefte is aan uitwisseling van kennis en onderlinge inspiratie, maar minder aan afstemming en gezamenlijk optrekken;

- De oorspronkelijke opzet “voor en door overheden” is gedurende de looptijd van het programma geleidelijk losgelaten. Dit omdat bleek dat samenwerking met bedrijven in een aantal gevallen meer bleek bij te dragen aan de hoofddoelstelling van het programma;
- Als erg positief is door de deelnemende partijen ervaren dat een constructieve en intensieve samenwerking heeft plaats gevonden tussen de verschillende overheidslagen en de betrokken koepelorganisaties.

4.2 Lessen

Uit de ervaringen met het PreDO-programma kunnen de volgende lessen worden gedestilleerd:

- PreDO was erg breed van opzet, waarbij er voor de vele subdoelstellingen bovendien sprake was van een hoog ambitieniveau. Hoewel dit laatste stimulerend kan werken is gedurende de looptijd van het programma gebleken dat een aantal onderdelen zijn afgevallen of zijn bijgesteld. Een gevolg hiervan is ondermeer dat de doelgroepen de diverse PreDO-onderdelen weliswaar goed wisten te vinden, maar dat het profiel (wervende kracht) van het programma als geheel beperkt is gebleven;
- Vraaggericht werken is erg belangrijk gebleken. PreDO-onderdelen die vraaggericht hebben gewerkt (bijvoorbeeld de SAM-regeling en de Proeftuinen) zijn het succesvolst gebleken. PreDO-onderdelen die niet goed bij de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de provincies en gemeenten aansloten blijken minder goed te worden opgepakt;
- De regulerende- en beleidsdoelstellingen zijn administratief gezien voor een groot deel bereikt. Om de slag naar feitelijk preventief handelen verder op te schalen dient hier de komende jaren een voortdurende inspanning van provincies en gemeenten plaats te vinden;
- Voor het bereiken van de stimulerende doelstellingen is nog een lange weg te gaan. Om de reeds bereikte resultaten overeind te houden en waar mogelijk uit te bouwen is er de komende jaren eveneens een forse inspanning nodig bij gemeenten en provincies nodig;
- De “proeftuinprojecten” zijn vanwege de wervende werking en de mogelijkheden om praktische en goed opschaalbare resultaten te boeken een effectief instrument gebleken.

Bijlage 1

Doelbereiking per PreDO-subdoelstelling

1. B(eleids)doelstellingen

B1. Integratie in plannen en programma's; <i>Doel: Provincies, gemeenten en waterschappen hebbende doelstellingen van het programma geïntegreerd bij de eerstvolgende beleidsplannen, preventieplannen en uitvoeringsprogramma's</i>
0-situatie (2001) Bij 80% van de provincies en ongeveer 30% van de gemeenten zijn de diverse doelstellingen terug te vinden in een van hun beleidsplannen. Daarvan is het meest terug te vinden in de onderzochte milieubeleidsplannen.
Tussenevaluatie (2003) <u>Conclusie(s)</u> Meer dan 90% van de gemeenten besteedt aandacht aan de PreDO-doelstellingen middels een beleidsplan of (vaker) een uitvoerings- gecombineerd met een handhavingplan, met name op het gebied van regulering. 60% van de gemeenten heeft zelfs een speciaal plan Verruimde Reikwijdte. Van de Provincies heeft 100% aandacht besteed aan de PreDO-doelstellingen in een milieubeleidsplan, 85% heeft dit nog nader uitgewerkt in een uitvoeringsplan. <u>Aanbeveling(en):</u> Werken aan bestuurlijk draagvlak bij gemeenten en de VNG.
Eindevaluatie (2005) <u>Opvolging aanbevelingen uit tussenevaluatie</u> Doelstelling heeft in het laatste jaar geen specifieke aandacht meer gekregen.
B2. Integratie in doelgroepbeleid en industrie <i>Doel: De betrokken overheden integreren de doelstellingen van het programma in het doelgroepbeleid milieu en industrie.</i>
0-situatie (2001) In de 0-situatie is geen informatie omtrent deze doelstelling opgenomen
Tussenevaluatie (2003) <u>Conclusie(s)</u> Gemeenten en provincies zijn niet primair bezig met doelgroepbeleid en industrie. Wel zullen zijn hun activiteiten op dit terrein inkaderen als er hier op landelijk niveau nadere invulling aan wordt gegeven. <u>Aanbeveling(en)</u> Aanspreken van centrale organen en convenantpartners: provincies en gemeenten zijn niet de eerst aangewezen organisaties voor het realiseren van deze doelstelling.
Eindevaluatie (2005) <u>Opvolging aanbevelingen uit tussenevaluatie:</u>

PreDO-doelen zijn in 4 bestaande DMI-convenanten in de nieuwe BMP-ronde opgenomen. De activiteiten in het kader van deze doelstelling worden afgestemd met de relevante partijen binnen de convenanten. PreDO heeft hierin geen trekkende, maar een beperkte initiërende rol gespeeld.

B3. Horizontale afstemming in beleid en instrumenten

Doel: Afstemming van beleid en instrumenten binnen de betrokken overheden voor de beleidsvelden milieu (waaronder preventie in het algemeen valt), economie en andere relevante beleidsvelden (zoals duurzame stedelijke ontwikkeling) is vast onderdeel van de beleidsvormingscyclus.

0-situatie (2001)

Ongeveer 70% van de provincies geeft aan dat er op één of andere manier sprake is van horizontale afstemming op het gebied van milieu. In hoeverre dit ook het geval was voor specifieke PreDO-onderdelen is niet duidelijk.

Tussenevaluatie (2003)

Conclusie(s)

Gemeenten zijn niet geëvalueerd op deze doelstelling. Voor provincies geldt dat horizontale afstemming in de meeste beleidplannen als doelstelling wordt genoemd. In meer dan 70% van de gevallen wordt dit uitgewerkt middels een aparte overlegvorm, het betrekken van ambtenaren van een andere afdeling e.d. Hoewel het percentage ongeveer even hoog ligt als bij de 0-meting dient te worden opgemerkt dat in de meting van 2003 is geconstateerd dat dit percentage specifiek betrekking heeft op PreDO, dit in tegenstelling tot 2001, waar dit niet duidelijk is gebleken.

Aanbeveling(en)

1. Provincies moeten de eigen afdeling economie betrekken
2. Koppeling leggen met pijler 2 van LvDO

Eindevaluatie (2005)

Opvolging aanbevelingen uit tussenevaluatie

1. Deze aanbeveling wordt vormgegeven via de Proeftuinen en uitvoering van de P4-scan
2. Deze aanbeveling is uitgevoerd

B4. Verticale afstemming in beleid en instrumenten

Doel: In 2003 is afstemming tussen de betrokken overheden van hun activiteiten op het gebied van preventie en duurzaam ondernemen vast onderdeel van de beleidsvormingscyclus (verticale afstemming)

0-situatie (2001)

In de 0-situatie is geen informatie omtrent deze doelstelling opgenomen

Tussenevaluatie (2003)

Conclusie(s)

Gemeenten zijn niet geëvalueerd op deze doelstelling. Bij provincies wordt verticale afstemming ten aanzien van preventie minder vaak (45%) als doelstelling opgenomen als horizontale preventie. In de praktijk vindt afstemming over duurzaam ondernemen voornamelijk plaats tussen het Rijk en de provincies (via PreDO-kanalen) en afstemming over specifieke onderwerpen tussen provincies en gemeenten.

Aanbeveling(en)

- Tracht deze doelstelling te koppelen aan kennisplatforms rond thema's
- Leg een koppeling met LvDO pijler 3.

Eindevaluatie (2005)

Opvolging aanbevelingen uit tussenevaluatie:

De doelstellingen worden gehandhaafd, echter vanuit PreDO is hieraan in 2005 geen specifieke aandacht meer geschonken.

B5. Preventie in onderzoeken VROM-inspectie

Doel: De VROM-inspectie schenkt in haar jaarlijkse onderzoeken specifiek aandacht aan het aspect preventie in vergunningen en AMvB's en - waar relevant – ook bij onderzoeken per branche.

0-situatie (2001)

In de 0-situatie is geen informatie omtrent deze doelstelling opgenomen

Tussenevaluatie (2003)

In de tussenevaluatie is geen informatie omtrent deze doelstelling opgenomen

Eindevaluatie (2005)

Na een aantal overleggronden (die in het begin wegens het zoeken naar een vast aanspreekpunt wat moeizaam van de grond kwamen) neemt de inspectie sinds begin 2005 preventie in het kader van de verruimde reikwijdte standaard mee bij haar onderzoeken bij gemeenten.

2. R(regulerende) doelstellingen

R1. Preventie in Wm-vergunningen

Doel: In 2005 zijn preventiemaatregelen in daarvoor in aanmerking komende Wm-vergunningen op de juiste wijze opgenomen en wordt hier tevens op gehandhaafd

0-situatie (2001)

Bij 70% van de vergunningen worden de onderwerpen van de verruimde reikwijdte aan de orde gesteld in de considerans. In 35% van de gevallen wordt dit onderwerp als verplichting opgenomen in de considerans. In 88% van de vergunningen is enig preventievoorschrift in de vergunning opgenomen (meestal een meet- of registratievoorschrift). In 20% van de gevallen wordt enig concreet middelvoorschrift voor energie opgenomen. Voor afvalscheiding is dit 45% (vanwege het standaardvoorschrift om afval te scheiden), voor water is dit 10%, voor afvalpreventie is dit 5% en voor mobiliteit 1,5%. Vanwege het ontbreken van voldoende meetgegevens kan niet worden aangegeven in hoeverre naleving hiervan wordt gecontroleerd.

Tussenevaluatie (2003)

Conclusie(s)

Verruimde reikwijdte wordt in 70% van de gevallen aan de orde gesteld tijdens het vooroverleg. VR wordt veel vaker (60%) dan in 2001 (35%) als verplichting in de considerans opgenomen.

Aanbeveling(en)

(Versterkt) doorzetten van de lopende acties, meer aandacht voor benchmarking, meer kennisoverdracht richting vergunningverleners, praktische werkwijze en voorbeelden en uitbrengen van de Integrale Handreiking.

Eindevaluatie (2005)

Opvolging aanbevelingen uit tussenevaluatie

- Kennistrjecten verruimde reikwijdte verder voortgezet (t/m 2005)
- de integrale Handreiking Wegen naar preventie bij bedrijven (beleidsdocument voor de VR) eind 2005 uitgebracht, het werkboek met concrete handvatten komt in 2006
- Praktijkvoorbeelden en milieumaatregelen in de database op de InfoMil-website ter beschikking gesteld (begin 2006)
- Actieve ondersteuning bestaande praktijkgroepen verruimde reikwijdte (dit zijn een soort van netwerkgroepen) (2004, 2005 en verder in 2006)
- Preventieprojecten (inclusief SAM) worden in 2006 digitaal via de InfoMil website ontsloten
- Jurisprudentie over de verruimde reikwijdte digitaal ontsloten (2005)
- Kennisbank (een soort van vraagbaak voor het Wm-bevoegd gezag) op de InfoMil-website voor de verruimde reikwijdte gevuld (2005)

R2. Preventie AMvB's

Doel: In 2005 handhaven de gemeenten op effectieve wijze de in algemene maatregelen van bestuur benoemde onderwerpen van preventie (art. 8.40 amvb's)

0-situatie (2001)

Bij AMvB-bedrijven wordt weinig vooroverleg gevoerd en preventie speelt hierbij een marginale rol. Vanwege het ontbreken van voldoende meetgegevens kan niet worden

aangegeven in hoeverre naleving hiervan wordt gecontroleerd.

Tussenevaluatie (2003)

Conclusie(s)

Het lijkt onwaarschijnlijk dat de doelbereiking voor R2 hoger is dan in 2001.

Aanbeveling(en)

Zie R1

Eindevaluatie (2005)

Opvolging aanbevelingen uit tussenevaluatie

Zie R1

3. S(timulerende) doelstellingen

S1. Instrumenten verbeteren en optimaal gebruiken

Doel: Overheden verbeteren de effectiviteit van de gebruikte instrumenten bij het stimuleren en reguleren en ontwikkelen, indien wenselijk, nieuwe instrumenten

Wijziging doelstelling in de loop van het programma: Naar aanleiding van het rapport: "Evaluatie van het instrumentarium voor preventie (DHV 2002) is geconcludeerd dat deze doelstelling op projectniveau weliswaar gerealiseerd kon worden, maar omdat alleen de koplopers worden bereikt, is de generieke haalbaarheid beperkt. Besloten is daarom om (via S4) de opgedane kennis zo goed mogelijk beschikbaar te stellen voor de "volgers" en binnen S1 geen verdere activiteiten te ontwikkelen. S1 is dan ook medio 2003 opgeheven.

0-situatie (2001)

In de 0-situatie is geen informatie omtrent deze doelstelling opgenomen.

Tussenevaluatie (2003)

Conclusie(s)

De rapportage "Evaluatie van het instrumentarium voor preventie" (DHV, 2002) is het eindproduct van S1. "De resultaten van het onderzoek zijn gecommuniceerd naar andere begeleidingsgroepen en via een aantal bijeenkomsten welke redelijk goed zijn bezocht"

Aanbeveling(en)

Geen (doelstelling is na 2002 komen te vervallen)

Eindevaluatie (2005)

Geen (doelstelling is na 2002 komen te vervallen)

S2. Product- en ketenaspecten

Doel: De gezamenlijke overheden stimuleren dat in 2005 de bedrijven waar dit van toepassing is, aandacht besteden aan product- en ketenaspecten

0-situatie (2001)

Alle gemeenten en provincies geven in hun beleidsstukken aan product- en ketenaspecten in hun beleidsplannen op te willen nemen. Slechts 7% doet dit daadwerkelijk. Provincies doen dit vaker dan gemeenten.

Tussenevaluatie (2003)

Conclusie(s)

De resultaten beperken zich tot voorbeeldprojecten en incidentele successen

Aanbeveling(en)

- Koppel S2 met S3 en S4 tot een cluster waarin het bedrijfsleven centraal staat.
- Beperk de doelstelling voor lagere overheden tot het stimuleren en faciliteren van proactieve bedrijven

Eindevaluatie (2005)

Opvolging aanbevelingen uit tussenevaluatie:

S2 en S4 zijn aan elkaar gekoppeld tot S24. Er zijn in totaal 4 ketenprojecten gestart (3 PKA-projecten en 1 Proeftuinproject), waarvan er 3 succesvol zijn afgerond.

Kennisoverdracht hiervan vindt plaats via de SN-website.

S3. Monitoren met efficiency-indicatoren

Doel: De gezamenlijke overheden stimuleren dat in 2005 minimaal vijf branches de

<i>procesvoering met efficiency-indicatoren (of een andere monitoringsmethodiek) wordt gemonitord.</i>
<p>0-situatie (2001) In de 0-situatie is geen informatie omtrent deze doelstelling opgenomen.</p>
<p>Tussenevaluatie (2003) <u>Conclusie(s)</u> Hoewel overheden het belang van monitoring onderkennen, wordt hier in concrete zin weinig prioriteit aan gegeven: het is een moeilijk en ingewikkeld onderwerp dat wordt geassocieerd met een behoorlijke administratieve lastendruk. Alleen daar waar rapportageverplichtingen bestaan (MJA, DMI) is het onderwerp van gesprek met bedrijven.</p> <p><u>Aanbeveling(en)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Provincies: “verander de doelstelling in: het opzetten van een databank van kengetallen voor 5 branches” • Gemeenten: Deze doelstelling gelijk laten oplopen met R1 (opname in de Wm-vergunningen) en BMP-activiteiten, in dat kader bestaan al veel verplichtingen en kansen
<p>Eindevaluatie (2005) <u>Opvolging aanbevelingen uit tussenevaluatie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Door het Ministerie van VROM is besloten om vanuit S3/PreDO geen samenwerking te zoeken met branches maar alleen te richten op overheden. • De databank (beperkte opzet) voor de vijf branches is gereed en zal toegankelijk worden gemaakt voor de bevoegde instanties (gemeenten en provincies) • “Landelijk Project Overheden aan zet: monitoren van milieuprestaties bij overheden”. Rapportage plus benchmark voor 33 overheden (monitoring gegevens uit 2004).

<p>S4. Duurzaam ondernemen <i>Oorspronkelijk doel: Overheden ontwikkelen in samenspraak met het bedrijfsleven het begrip duurzaam ondernemen en vertalen dit naar economische, milieu- en sociale prestaties van bedrijven.</i></p>
<p>0-situatie (2001) Alle gemeenten en provincies geven in hun beleidsstukken aan product- en ketenbeheer in hun beleidsplannen op te willen nemen. Slechts 7% doet dit . daadwerkelijk. Provincies doen dit vaker dan gemeenten.</p>
<p>Tussenevaluatie (2003) <u>Conclusie(s)</u> S4 is meer een procesdoelstelling dan een resultaatsverplichting: vanwege de beginfase waarin Duurzaam Ondernemen zich nog bevindt kan dit concept alleen uitgedragen worden in concrete (project)vorm en nog niet als totaalconcept. Hoewel duurzaam ondernemen primair vanuit de markt tot stand moet komen en niet door overheden kan worden opgelegd hebben overheden wel een voorbeeldfunctie:</p> <p><u>Aanbeveling(en)</u> Uitvoering van MVO-scans door lagere overheden en hiermee bedrijven attenderen op de mogelijkheden voor MVO</p>
<p>Eindevaluatie (2005)</p>

Opvolging aanbevelingen uit tussenevaluatie:

- Drie provincies en drie gemeenten hebben een MVO-scan uitgevoerd. Eén van de uitvoerende provincies heeft op haar beurt 3 extra gemeenten gesubsidieerd bij het uitvoeren van de gemmm-scan, waardoor er uiteindelijk 6 gemeenten de scan hebben uitgevoerd.
- Er is een generieke MVO-scan ontwikkeld voor zowel gemeenten als provincies. Deze staat op de website van SenterNovem en is door de lagere overheden vrij te gebruiken.

S5. Overheden geven zelf het goede voorbeeld

Doel: In 2005 nemen betrokken overheden milieuoverwegingen expliciet mee in hun rol als ondernemer. Om dit te bereiken :

1. *hebben overheden in 2002 ten minste een bestuurlijk vastgelegd plan voor het invoeren van duurzaam inkopen binnen hun organisatie. In 2004 worden bij overheden ten minste de inkopen die niet via aanbestedingen plaats vinden, duurzaam verricht.*
2. *beschikken overheden in 2004 over een goed functionerend BIM (ISO 14001, EMAS of gelijkwaardig)*

0-situatie (2001)

In de 0-situatie is geen informatie omtrent deze doelstelling opgenomen.

Tussenevaluatie (2003)

Conclusie(s):

- t.a.v. Doelstelling 1: 28% van de gemeentelijke-, provinciale- en rijksorganisaties heeft een beleidsdocument waarin aandacht wordt besteed aan duurzaam inkopen. Grotere organisaties blijken relatief vaker met duurzaam inkopen bezig te zijn. Als bottlenecks worden gebrek aan kennis en gebrek aan support uit het management genoemd.
- t.a.v. Doelstelling 2: 40% van de gemeenten is bezig met BIM, de meeste hebben geen gecertificeerd zorgsysteem. Van de provincies heeft 75% een plan van aanpak op in 2005 een BIM te realiseren. 42% van hen ambieert een gecertificeerd systeem op korte termijn.

Aanbeveling(en)

- t.a.v. Doelstelling 1: a) ontwikkelen van specificaties voor duurzaam inkopen, b) bekend maken van goede voorbeelden c) vergroting van het aantal organisaties dat duurzaam inkoopt.
- t.a.v. Doelstelling 2: a) ontwikkel handreiking voor een aanpak, b) bekend maken van goede voorbeelden.

Eindevaluatie (2005)

Opvolging aanbevelingen uit tussenevaluatie:

- T.a.v. Doelstelling 1:
De aanbevelingen zijn integraal uitgevoerd¹⁷
- T.a.v. Doelstelling 2:
 - Analooq aan de menukaart die voor het Klimaatbeleid wordt toegepast is een menukaart Milieumanagement ontwikkeld. Deze menukaart geeft aan dat

¹⁷ Voor Duurzaam inkopen is in 2004 overigens nog een aparte evaluatie uitgevoerd door Adjust Procurement Solutions (APS). De 2 hoofdaanbevelingen hieruit (“ontwikkel beleid rondom Duurzaam Inkopen” en “ontwikkel instrumenten op maat”) zijn opgepakt en uitgevoerd.

Milieumanagement in (kleine) stappen ontwikkeld kan worden. De stap van 'niets' naar 'certificaat' wordt zo overzichtelijker ingedeeld en moet drempelverlagend werken. Tevens wordt in 2006 een scan ontwikkeld waarbij een organisatie zichzelf kan meten.

Om e.e.a. op de gemeentelijke agenda te krijgen is er medio 2005 contact gelegd met GIM (Gemeentelijke Interne Milieuzorg)-Net. Dit zijn een aantal (ongeveer 70) gemeenten die periodiek bijeen komen om informatie op dit thema uit te wisselen.

S6. Duurzaam ondernemen in het onderwijs

Doel: De overheden stimuleren en faciliteren dat in 2005 in het daarvoor in aanmerking komende middelbaar, hoger en universitair onderwijs en in de postacademische en bedrijfsgerichte opleidingen preventie en duurzaam ondernemen als basismodule opgenomen is.

0-situatie (2001)

De oorspronkelijke doelstelling is vanaf het begin van het programma toegespitst op het MBO, waarbij het verplicht stellen van duurzaamheidscompetenties in 20 beroepsprofielen alsmede het enthousiasmeren van de voorlopers in het netwerk de belangrijkste doelstelling is.

Tussenevaluatie (2003)

In de loop van het PreDO-programma blijkt doelstelling S6 goed aan te sluiten/overlap te vertonen met het Programma "Leren voor Duurzame Ontwikkeling" (LvDO)

Aanbeveling(en)

Breng Duurzaam ondernemen in het onderwijs onder bij peiler 1 van LvDO

Eindevaluatie (2005)

Opvolging aanbevelingen uit tussenevaluatie:

S6 is ondergebracht bij LvDO

S7. Internationaal

Doel: Overheden zorgen ervoor dat het Nederlandse beleid inzake preventie en duurzaam ondernemen doorvertaald wordt in Europees en ander internationaal beleid en houden rekening met internationale afspraken over deze thema's.

0-situatie (2001)

In de 0-situatie is geen informatie omtrent deze doelstelling opgenomen

Tussenevaluatie (2003)

n.v.t. (Medio 2002 is besloten voor S7 geen werkgroep op te zetten. Enkele werkgroepen (met name S5, Thema Duurzaam Inkopen) hebben, voor zover relevant, internationale wet- en regelgeving in hun activiteiten meegenomen.

Eindevaluatie (2005)

n.v.t.

S8. Duurzaam consumeren.

Doel: De gezamenlijke overheden stellen uiterlijk in 2002 een uitvoeringsstrategie Duurzaam Consumeren op¹⁸

0-situatie (2001)

In de 0-situatie is geen informatie omtrent deze doelstelling opgenomen

Tussenevaluatie (2003)

De ambitie zoals verwoord in de oorspronkelijke doelstelling was al eerder naar beneden bijgesteld tot 'het ondersteunen van lagere overheden die bezig zijn met verduurzaming van consumptiepatronen'. In de tussenevaluatie wordt geconcludeerd dat de meeste gemeenten en provincies niet uit de voeten kunnen met het thema duurzaam consumeren en is de aanbeveling opgenomen de doelstelling rond duurzaam consumeren los te koppelen van PreDO.

Eindevaluatie (2005)

Concreet zijn er de volgende zaken opgeleverd en waar mogelijk overgedragen aan anderen: 1) een netwerk duurzaam consumeren (80 gemeenten) dat is samengevoegd met het Kennisnetwerk Duurzaam Wonen, 2) praktijkgroep verhuizen & verbouwen die is overgedragen aan MilieuCentraal, 3) 50 projectvoorbeelden die zijn ingevoegd op de site van Leren voor Duurzame Ontwikkeling, 4) website "Consumptie in beeld" die inzicht geeft in relatie tussen consumptiepatronen en milieudruk en te bekijken is via www.senternovem.nl/duurzaam_consumeren.

¹⁸ Dit thema heeft een plaats in het PreDO-programma gekregen vanuit de gedachte dat ook consumenten invloed uit kunnen oefenen op de milieubelasting door bedrijfsmatige activiteiten, bijvoorbeeld door een veranderende vraag of door het stellen van eisen aan producenten.

Bijlage 2

Alle proeftuinprojecten op een rij

1. Provincie Noord-Brabant: ondersteuning gemeenten

De Provincie Noord-Brabant stimuleert en ondersteunt Brabantse gemeenten bij de invoering van een milieuzorgsysteem en het monitoren van milieuprestaties. Provinciale doelstelling is dat 50 % van alle gemeenten een milieuzorgsysteem hebben.

Contact: mw. Y. van der Linden, yvdlingen@brabant.nl

2. Provincie Utrecht: inkoop duurzame financiële producten

De provincie Utrecht gaat na in hoeverre medeoverheden het marktaandeel voor duurzame financiële producten kunnen vergroten. Deze proeftuin boort een compleet nieuwe doelgroep aan, namelijk de financiële diensten binnen de overheden.

Contact: dhr. P. van den Broek, peter.van.den.broek@provincie-utrecht.nl

3. Provincie Flevoland: inspiratie voor de toekomst

Er worden vijf inspirerende lokale themabijeenkomsten georganiseerd, waarin bedrijven elkaar laten zien hoe zij bezig zijn met MVO. De provincie leert de behoefte aan ondersteuning beter kennen.

Contact: mw. C. van Dijk, carina.vandijk@flevoland.nl

4. Provincie Zeeland: MVO-blikopener

De provincie stimuleert DO en MVO binnen het midden- en kleinbedrijf via een vertrouwde intermediair, namelijk de ondernemersvereniging.

Contact: dhr. R. van Bremen, ram.v.bremen@zeeland.nl

5. Gemeente Tholen: stimuleringstraject DO/MVO

In vier sessies worden ondernemers via het Ondernemers Overleg Tholen ingewijd in DO/MVO.

Contact: mw. A. Mol, am.mol@zeeland.nl

6. Milieudienst IJmond: vervoer over water

Milieudienst IJmond organiseert een praktische inventarisatie van de mogelijkheden voor transport over water en het gebruik van de Wet milieubeheer, wat moet leiden tot energiebesparing.

Contact: dhr. A. Los, a.los@milieudienst-ijmond.nl

7. Gemeente Hilversum: proeftuin duurzaam inkopen

De gemeente Hilversum wil duurzaam inkopen tot standaard verheffen in alle inkooptrajecten. De resultaten worden gemonitord.

Contact: dhr. P. Lammers, p.lammers@hilversum.nl

8. Gemeente Heerhugowaard: MVO Platform

De gemeente Heerhugowaard zet een platform voor MVO op, waarin ambtenaren en bedrijven op dit terrein de dialoog met elkaar aangaan.

Contact: mevr. M. Lieverse@heerhugowaard.nl, m.lieverse@heerhugowaard.nl

9. Provincie Zuid-Holland, Zeeland & DCMR: monitoren betonbedrijven

Een project voor het monitoren van betonbedrijven om na te gaan hoe op die manier milieuverbeteringen kunnen worden bewerkstelligd.

Contact: dhr. R. van Ieperen, ieperen@pzh.nl

10. Provincie Groningen: energetisch ketenbeheer

Plan van aanpak voor de uitvoering van energetisch ketenbeheer door samenwerking op bedrijventerreinen, in dit geval de Eemsmondregio.

Contact: dhr. E. Adema, e.adema@provinciegroningen.nl

11. Provincie Gelderland: inpassingsprobleem duurzaam opgelost

Samen met het bedrijfsleven wordt gezocht naar een duurzame oplossing voor bedrijven die overlast geven en moeilijk inpasbaar zijn.

Contact: mevr. B. Janssen, b.janssen@prvgelderland.nl

12. Gemeente Groningen: MVO op noordelijke promotiedagen

Op de jaarlijkse bedrijvenbeurs voor Noord-Nederland in Groningen wordt, direct voor ondernemers, een MVO-plein georganiseerd.

Contact: mw. P. Hof, p.hof@md.groningen.nl

Afkortingenlijst

PreDO	Preventie naar Duurzaam Ondernemen
IPO	Inter Provinciaal Overleg
EZ	Economische Zaken
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
UvW	Unie van Waterschappen
SAM-VR	Subsidieregeling Aanpak Milieudrukvermindering-Verruimde Reikwijdte
AmvB	Algemene maatregel van Bestuur
Wm	Wet milieubeheer
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
Gemmm-scan	Gemeentelijke Mens, Milieu en Maatschappij Scan
GIM-net	Gemeentelijke Interne Milieuzorgnetwerk
BIM	Bedrijfs Interne Milieuzorg
LvDO	Leren voor Duurzame Ontwikkeling
ISO	International Organisation for Standardization
EMAS	ECO-Management and Audit Scheme
DO	Duurzaam Ondernemen
VBTB	Van beleidsvoorbereiding tot beleidsverantwoording
DMI	Doelgroepenbeleid Milieu & Industrie
P4-scan	Provinciale People, Planet and Profit-scan